

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

LUKÁŠ ZELENÝ

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

Podněty Haškovy humoristické tvorby

Lukáš Zelený

**Bakalářská práce
Pardubice 2012**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lukáš Zelený**
Osobní číslo: **H09326**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Historicko-literární studia**
Název tématu: **Podněty Haškovy humoristické tvorby**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V úvodu bude vysvětleno téma bakalářské práce a představeny cíle. Prvním z cílů bude zamýšlení nad humoristickou tvorbou, převážně absurdním humorem, který se nejvíce přibližuje k Haškovu stylu psaní. V další části bude následovat analýza samotných humoristických textů Jaroslava Haška. Nejvíce pozornosti bude věnováno Haškovým povídkám. Poslední kapitola bude zaměřena na průkopnictví Haška (Švejka) v české próze.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BLAŽÍČEK, Přemysl. Haškův Švejk. Československý spisovatel, Praha 1991.
BORECKÝ, Vladimír. Odvrácená tvář humorů - Ke komice absurdity. Dauphin.
Praha 1997. CHALUPECKÝ, Jindřich. Expresionisté - Richard Weiner, Jakub
Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek. Torst, Praha 1992. MENGER, Václav.
Jaroslav Hašek doma. Jaroslav Koliandr, Praha 1946 . PYTLÍK, Radko. Toulavé
house. Mladá fronta, Praha 1971.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Vladimír Novotný, Ph.D.
Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan



Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

PROHLÁŠENÍ AUTORA

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně

V Pardubicích dne 20.3.2012

Lukáš Zelený

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji všem, kteří se podíleli na vzniku této bakalářské práce, především doc. PhDr. Vladimíru Novotnému PhD. za odborné vedení a pomoc při výběru tématu a literatury. Dále děkuji Kláře Fejtové za cizojazyčnou úpravu.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zaměřuje především na humoristu Jaroslava Haška, zejména na jeho povídkovou tvorbu. Úvodní kapitola se zaměřuje především na teoretické pojmy, ze kterých se vychází v následujících dvou kapitolách. Druhá kapitola je již věnována samotnému Jaroslavu Haškovi a jeho povídkám, které jsou zde tématicky rozděleny. V závěrečné kapitole se již také dostáváme k nejznámějšímu dílu Jaroslava Haška, Osudům dobrého vojáka Švejka za světové války. V této kapitole se zabýváme tzv. pokračovateli Haškovy literární tradice.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jaroslav Hašek, absurdní humor, Strana mírného pokroku v mezích zákona, česká literatura

TITLE

Suggestions of Hašek's humorous creations

ABSTRACT

This thesis is focused on humorist Jaroslav Hašek, mainly on his story production. The introductory chapter is aimed especially at theoretical terms, which are mentioned in two following chapters. Second chapter is dedicated just to Jaroslav Hašek and his stories, which are divided according to certain topics. In the final chapter, we can find the most known masterpiece of Jaroslav Hašek, Fateful adventures of good soldier Švejk. The main issue of this chapter is to discuss the successors of Hašek's literature tradition.

KEY WORDS

Jaroslav Hašek, absurd humor, political party of gentle progress within the law, Czech literature

OBSAH

1. Úvod.....	7
2. Humor a komika.....	10
2.1. Komika.....	10
2.2. Humor.....	11
2.3. Absurdní humor.....	13
2.4. Absurdita 19. věku.....	15
2.5. Strana mírného pokroku v mezích zákona.....	17
3. Povídková tvorba Jaroslava Haška.....	21
3.1. Blbost v hlavní roli.....	22
3.2. Humor v díle Jaroslava Haška.....	23
3.3. Politická tematika.....	24
3.4. Náboženská tematika.....	30
3.5. Mystifikace a Svět zvířat.....	32
3.6. Voják Švejek a vězeň Šejba.....	35
3.7. Maloměšťák pan Tenkrát.....	39
4. Pokračovatelé Jaroslava Haška.....	42
4.1. Když dva dělají totéž, není to totéž	43
4.2. Vzpomínky na cestách	46
4.3. Básník v próze.....	49
4.4. Hrabal pokračovatelem?.....	52
5. Závěr.....	58
6. Bibliografie.....	61
7. Resumé.....	65

1. ÚVOD

Jaroslav Hašek je jedním z nejprobádanějších českých spisovatelů. I přesto jsem si tohoto autora a především jeho dílo zvolil jako téma své bakalářské práce. Budu se však snažit co nejdále se držet od Haškova životního díla *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, o kterých bylo napsáno stejně, ne-li více než o samotném autoru. Zajisté se tomuto dílu v práci nevyhneme úplně, jelikož při seznámení s dílem Jaroslava Haška zjistíme, že Josef Švejk se na literárním poli neobjevil zčistajasna, ale že se v Haškově díle objevuje již od roku 1911.

V práci se tedy zaměříme především na Haškovy humoristické povídky, kterých Hašek napsal více než tisíc. Kvůli tomuto vysokému počtu povídek se bohužel nebudeme moci věnovat úplně všem povídkovým textům, které za svůj život Jaroslav Hašek napsal. Budeme se však snažit obsáhnout většinu témat, jimž se ve svých povídkách věnoval.

Práce však nebude věnována pouze textům Jaroslava Haška. V úvodní kapitole práce se nejprve zaměříme na samotné pojmy humor a komika, které jsou Haškovy velmi blízké. Hlavním zdrojem informací pro tuto část práce nám bude kniha *Teorie komiky* od nejvýznamnějšího českého teoretika humoru Vladimíra Boreckého. Od pojmů humor a komika se dostaneme k absurdnímu humoru. Snahou této části práce bude nejen charakterizovat tyto základní pojmy, ale především ujasnit jejich taxonomii.

Spojením absurdní komiky a Jaroslava Haška se dostaneme k jednomu z nejvýznamnějších počínů tohoto humoristy – Straně mírného pokroku v mezích zákona. O Straně již slyšelo mnoho lidí, málokdo však ví, jak vše začalo a probíhalo. Uvést vše na pravou míru bude tedy hlavním cílem této podkapitoly.

V druhé kapitole se již dostaneme k samotným textům Jaroslava Haška. Budeme vycházet především z knihy *Moje zpověď* a jiné povídky, která vyšla v edici Česká knižnice. Nelze se však zaměřit pouze na tuto jednu povídkovou knihu. Bude tedy nutné spolupracovat i s dalšími povídkovými knihami Jaroslava Haška, kde nalezneme některé autorovi méně známé texty.

Povídky budou rozdělené do jednotlivých podkapitol dle jejich tématického zařazení. V jednotlivých podkapitolách se u vybraných povídek nebudeme zabývat příliš mnoho dějovou složkou, která sice u Jaroslava Haška je velmi podstatná, ale pro tuto práci nemá dostatečnou vypovídající hodnotu. K ději se tedy dostaneme pouze okrajově. Více se zaměříme na jednotlivé stavební prvky povídky.

Dále se také pokusíme objasnit, kde Hašek získával inspiraci pro témata, o kterých psal. Blíže se také podíváme na Haškovu komiku, jelikož právě první kapitola byla věnována především komice. Pokusíme se tedy propojit teze, na které jsme přišli v úvodní kapitole, s praxí v následující kapitole.

V závěrečné kapitole budeme i nadále vycházet z Haškových textů. I přestože jsme se v předchozí kapitole chtěli držet co nejdále od Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války, tak nyní se k tomuto dílu již přiblížíme. Budeme zde totiž zkoumat Haškovy „pokračovatele“. Jedním z těchto „pokračovatelů“ bude Karel Vaněk, který se po smrti Jaroslava Haška ujal pokračování již zmiňovaných Osudů a dokončil Haškem započatý čtvrtý díl. Sám návrh napsal pátý a šestý díl.

Mezi tzv. pokračovatele lze z českých, ale i zahraničních, autorů zařadit nepřeberné množství spisovatelů. Vybrat tedy pouze několik spisovatelů, kteří zde budou důkladněji analyzováni, nebylo vůbec jednoduché. Rozhodl jsem se však ke Karlovi Vaňkovi přidat Zdeňka Matěje Kuděje, který svými cestopisy nejen vzpomíná na svého kamaráda Haška, ale také se jimi velmi přibližuje Haškovu stylu psaní a vyprávění. Je tedy velmi vhodné zařadit právě tohoto českého spisovatele s americkými zkušenostmi zařadit mezi výčet „pokračovatelů“.

Jako třetího, posledního, pokračovatele jsem zvolil další významnou osobnost českého písemnictví – Bohumila Hrabala. Hrabal se mezi „pokračovatele“ hodí podle mého názoru nejvíce. S tímto tvrzením však poslední dobou nesouhlasí čím dál více literárních odborníků. Bude tedy zajímavé podívat se na vztah mezi těmito velikány české literatury a zjistit zda je má počáteční teze pravdivá.

U prvních dvou zmíněných spisovatelů budeme pracovat vždy s jedním jediným dílem. U Karla Vaňka to bude pokračování Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války, u Zdeňka Matěje Kuděje se námi zkoumaným textem stane cestopis Ve dvou se to lépe táhne. Pouze u Bohumila Hrabala budeme pracovat s více texty, převážně povídkami. Proč u Vaňka a Kuděje zůstaneme pouze u jednoho díla, kdežto u Hrabala se pustíme do práce s větším množstvím textů?

Rozhodně to není tím, že by se Vaněk s Kudějem zapsali do análů českého písemnictví pouze výše zmiňovanými díly. Vysvětlení je naprosto jednoduché. Vaněk jako novinář či autor střepin se zdaleka nepřibližuje Haškovi a nejedná se tak o pokračování Haškovy literární tradice. U Kuděje se jedná o stejný problém. Jeho „americké“ povídky jistě mají svou literární kvalitu, ale pro téma této práce se nehodí. Naopak je tomu u Bohumila

Hrabala, kde se odkazy na Haška objevují v mnoha dílech. Hrabalovi bude tedy v závěrečné kapitole věnován největší prostor.

2. Humor a komika

„Člověk je ovšem zvíře, které se směje asi nesporně proto, že je rozumné zvíře. I na rozvalinách a na troskách klíčí veselost, kterou tu zasela nekonečná duchovní potřeba radosti a štěstí. Bývá dokonce vnitřní potřebou smáti se v nejtragičtějších hodinách. Shaw míní, že máme žít tak, abychom dovedli přijmout zprávu o náhlém úmrtí svého otce s mírným, sladkým humorem. A kdo řekl tu úžasnou metaforu o tanci nad jícnem vulkánu? Víme jakými novými, divokými, ostnatými a ráznými květy vykvetl humor za světové války a jak v jejím požárném víru zrodily se zcela nové druhy humoru, že se tu mihla figura moderního Sancho Panzy, Haškova Dobrého vojáka Švejka. Ostatně i šibeniční humor je žahavá kytička.“¹

Citace Karla Teigeho sice nesouvisí přímo s kapitolou, ve které se budeme zabývat pojmy humor a komika, možná by se více hodila přímo k části, jenž bude věnována samotné absurditě a absurdní komice. Přesto jsem si nemohl dovolit ji nevložit na úvod své práce, poněvadž se domnívám, že je v ní sděleno víc, než bych sám dokázal vymyslet a sdělit v samém úvodu.

Nyní bychom se již mohli přiblížit k pojmům v názvu. Jsou jimi humor a komika. Dva pojmy, které jsou si velmi blízké. Zná a užívá je bezpochyby každý člověk. Spousta lidí však dodnes nezná přesný význam těchto slov a tudíž může docházet velmi často k mystifikaci. Bude to tedy první část práce, kde bude mojí snahou objasnit rozdíl mezi pojmy komika a humor, jelikož se o tyto dva pojmy bude práce opírat.

2.1. Komika

Dovolil bych si tuto část opět začít citací z knihy, jednoho z největších odborníků na tuto problematiku, Vladimíra Boreckého: „Komika je pojem starší než humor, nikoliv však než ironie, absurdita či naivita. Předcházely ho však starší výrazy pro směšnost. V řeckých počátcích je vymezován svým vztahem k tragičnosti v souladu srovnávání tragedie s komedií, v němž se ukazuje polarita mezi směšností, lehkovážností, veselostí na jedné straně, a smutkem a vážností na druhé straně.“²

¹ TEIGE, Karel. *O humoru, clownech a dadaistech: Svět, který se směje*. Akropolis, Praha 2004. str. 9. ISBN 80-7304-042-5

² BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Hynek, Praha 2000. str. 27. ISBN 80-86202-65-8

Ze slov Vladimíra Boreckého jednoznačně vyplývá, že pojem komika, má bohatou historii. Už v antickém Řecku se používalo slovo komikos, které se poutalo k jednomu z nejstarších literárních útvarů – komedii. Významově bylo pro komiku nejdůležitější období renesance, kde se objevuje termín komedie. Až od 14. století tedy nabylo slovo komika dnešního významu.

Komika či komická situace se objevuje všude a můžeme ji na vlastní oči spatřit několikrát za den. Je úplně jedno, zda se jedná o situace, jež vznikají díky našemu přirozenému chování či situace, které jsou vymyšlené se záměrem pobavit. Komické tedy mohou být samotné osoby, jež každý den potkáváme, věci, jež každý den používáme, slova, jimiž se každý den prezentujeme. Komice se díky její jednoduchosti nelze vyhnout.

Díky své bohaté historii a především také své velké rozmanitosti zůstává pojem komika pojmem vůdčím. „Jsou to zejména ontogenetické důvody, které nás vedly rozhodnutí ponechat v taxonomii vůdčí, rodové postavení termínu komika a podřadit mu humor společně s naivitou, absurditou a ironií jako jeho mody.“³

Nyní, když jsme si dokázali zařadit termín komika, se můžeme podívat také na význam druhého zkoumaného pojmu, tím pojmem je humor.

2.2. Humor

Slovo humor, tak jak jej známe v dnešní podobě se velmi liší od jeho počátečního významu. V současnosti se odvozuje od anglického slova humour. Toto anglické slovo však vychází z latinského humor, jež významově znamenalo mok, tekutinu. V antických představách se právě z těchto tekutin, šťáv, skládal temperament.. Až v počátcích 17. století začal nabývat termín humor (humour) významu, který mu patří až dodnes.

Každého člověka na světě, jež uslyší slovo humor, napadne pravděpodobně totožný význam, avšak málokdo by jej dokázal definovat. Samotná definice humoru neexistuje, i přestože se o její definici pokoušelo mnoho vzdělaných lidí (Freud, Kierkegaard, Hegel ...), každý z nich ke své definici přistupoval z jiného hlediska, a tak vzniklo několik definic, které nejsou nesprávné, ale zároveň nejsou definicemi, jež by jednoznačně vystihovaly celou podstatu humoru. Zůstávají pouze tedy hlavní rysy humoru, podle kterých na humor

³ Tamtéž.

nahlížíme. Jednou z nejdůležitějších vlastností humoru je moment překvapení, který má velký význam na přijetí humoru ve společnosti.

Nyní se zaměříme na samotný rozdíl mezi humorem a komikou, která byla v předcházející kapitole zařazena Vladimírem Boreckým jako termín vůdčí. Sám Borecký k tomuto zařazení podal vskutku přesvědčivé vysvětlení, takže je možné souhlasit bez jakéhokoliv zamyšlení nad touto otázkou. Nelze však jeho definici zpochybnit? Jak již bylo napsáno o několik řádků výše, tak komika je neustále někde v naší blízkosti. Čeká na nás humor také na každém rohu? To je pravděpodobně největší rozdíl, který mezi termíny komika a humor vzniká. Komice se opravdu nelze nijak vyhábat. Je možné se jí nepodřít, tvářit se dekadentně a zachovat si jistý odstup, ale není možné na ni nenarazit. Kdežto u humoru pokud chceme, tak se mu můžeme vyhábat. Humor, na rozdíl od přirozené komiky, je vědomá tvůrčí činnost, jejímž hlavním smyslem je pobavení či rozesmání. Příkladem může být, když kolemjdoucí zakopne o předmět, který mu leží v cestě. Sama o sobě může tato situace působit komicky, o humor se však nejedná. Humor se z této situace stává až v té fázi, kdy přihlížející o této situaci vypráví nezúčastněným.

Dalším rozdílem mezi komikou a humorem může být rozsah. Rozsah z hlediska pochopení. Komická situace je jednodušší k pochopení a nalezne pochopení téměř u všech, kdežto humor má své specifika, jelikož každý z nás má jiný smysl pro humor, který je závislý na spoustě okolností. „Dalo by se říci, že každá sociální skupina a kategorie má svůj smích a svůj humor.“⁴ Smysl pro humor však pouze nesouvisí s vytvářením humoru, ale i s jeho přijetím, které je také velmi specifické. I největší bavič nemusí přijímat humor, jenž sám vytváří, pozitivně. Často se stává, že lidé, kteří baví své okolí, nedokáží přijímat humor od ostatních.

Dalším rozdílem mezi komikou a humorem může být samotná lidská mysl. Humor má tu vlastnost, že sám dokáže lidi sblížit či oddálit. Nezbyvá tedy než souhlasit s tvrzením francouzského spisovatele a novináře Roberta Escarpita:

„V psychické rovině působí humor zklidňujícím účinkem proti nevraživosti a agresii, v sociální rovině vytváří prostor k navození vzájemných sympatií, v občanské a politické rovině nabízí možnost solidarity a angažovanosti, a konečně v transcendentní rovině otvírá v Kierkegaardově duchu možnost k přechodu k víře. Ve svém celku mu humor naznačuje cestu nikoliv k umění žít, ale k umění existovat.“⁵

⁴ TEIGE, Karel. *O humoru, clownech a dadaistech: Svět, který se směje*. Akropolis, Praha 2004. str. 20. ISBN 80-7304-042-5

⁵ BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Hynek, Praha 2000. str. 39. ISBN 80-86202-65-8

Z těchto uvedených příkladů se přikláním k tezi Vladimíra Boreckého. Komika opravdu sama o sobě je poněkud širší pojem, do kterého nepochybně humor a jeho další nuance spadají

2.3. Absurdní humor

Absurdní humor společně s ironií, humorem a naivitou zapadá dle Vladimíra Boreckého do kategorie, jenž celou zaštituje termín komika. Všechny tyto „etapy“ komiky lze přisoudit jednotlivému věku jedince, i když nelze předpokládat stejný vývoj u každého z nás. Je však dosti pravděpodobné, že toto rozdělení sedí na mnohé z nás. Jak již bylo řečeno, tak komika je něco přirozeného pro každého z nás a má své různé proměny, které se vyvíjejí s rostoucím věkem. I s postupujícím věkem však není nutné dosáhnout dalšího „stupně“ komiky. S nejprostší nuancí, naivitou, se setkáváme běžně. Každý den se v našem okolí vyskytuje člověk či nějaká situace, ze které vyzařuje naivita. Příkladem mohou být nejmenší děti, u nichž je však naivita něco přirozeného. Často však naivitu nalezneme i u dospělých jedinců, kde nás může zarážet a může být někomu důvodem k pousmání. Do ironického stádia se také propracuje většina z nás. Je to období, kdy začínáme chápat svět a dělat si z něj legraci. Dokážeme si zde však dělat legraci pouze z okolního světa, sobě samému se v „ironickém období“ smát nedokážeme. Naopak, jsme ješitní a sebemenší narážka vůči nám samým se může jevit jako útok proti nám. Větší potíže tedy nastávají s přechodem od ironie k humoru, u kterého je již zapotřebí více vlastního myšlení. Zde je odhozena ješitnost, jenž je našim nejvěrnějším partnerem v předchozím období. Zasmát se sám sobě je tedy význačným rysem období, které přichází po „ironickém stadiu“. Nejcennější a nejobtížnější je pak dosáhnout absurdity. Dosáhnout smyslu pro absurditu se podaří jen málokomu, a tudíž je velmi vzácná. Pokud se však podaří dosáhnout absurdního vnímání, tak nastává odcizení od ironie a humoru, ze kterého nám zůstává pouze vlastní myšlení.

Právě pod toto rozdělení komiky se výrazně zapsal sociální psycholog Roger Mucchielli: „Naivní naladění odpovídá fázi prvních dvou let života, tj. období postupujícím od prvního dualismu k ustálení identifikace já, které zahrnuje krizi zrození a prvních dvou odstavení. Nástup ironického naladění se odvíjí v magickém inversu (3 až 7 let), v němž se utváří afektivní rovnováha osobnosti. Zahrnuta je sem oidipovská krize a koncepce založení instance protovědomí. Synkretismus a egocentrismus zabraňují identifikaci s druhým a možnosti transformace ironického naladění v sebeironické, tj. humoristické. Humoristické

naladění se může objevit až postupně v universu scholarizace s intelektuální dispozicí vidět druhého v analogii k sobě samému. Konečné vývojové možnosti k otevření absurdního naladění se mohou objevit v universu pubescence a adolescence. V pubescenci se jedinec zaplétá do narcistní krize, která ho vtahuje zpět k egocentrismu. V krizi juvenilní původnosti v adolescenci, která je spojena s nezakořeněností mezi světem dětství a dospělosti, vyžívá dispozice k absurdnímu naladění, které nutně nemusí vyznít v komické rovině a může sklouznout k destrukci a desertismu.⁶ Jednotlivé části komiky však málokdy existují v čisté podobě, vždy se do nich promítne další či předchozí fáze.

Tyto čtyři etapy komiky, které probíhají ve vývoji jedince, se odvíjejí v cyklu: naivita – ironie – humor – absurdita, z čehož vyplývá, že absurdita má nejbližší k naivitě a čistému humoru, kdežto ironii se zdá být vzdálená. Není proto divu, že po fázi, ve které dosáhneme absurdity, můžeme lehce sklouznout opět k naivitě, kterou jsme celý cyklus zahájili. Vycházejme i nadále z tohoto cyklu, který zavedl Mucchielli, ale přejděme pomalu k samostatnému termínu absurdita, jemuž je věnována tato kapitola.

Absurdní komika. Další z termínů, který jistě slyšel každý, ale co si přesně pod tímto termínem představit. Z Mucchielliho schématu můžeme říci, že vychází z humoru a pomalu přechází zpět k naivitě. Tato definice by se jistě k absurdní komice hodila, ale mnohým neřekne nic nového. Zaměřme se tedy na to co si z humoru a naivity bere, abychom se dostali ke konečnému výsledku. Jak již zde bylo napsáno, humor je cílený a probíhá vědomě, což je pro absurdní komiku velmi důležité. Důležitou součástí humoru je také již zmíněný výsměch sobě samotnému. Naopak naivita je nevědomá a plná nesmyslů. Nezapomínejme však ani na ironii, která má sice k absurditě podle Mucchielliho cyklu větší vzdálenost, ale také se zde vyskytuje. Kde tedy leží ten pomyslný střed, ze kterého vzniká absurdita?

„Absurdita překračuje humoristický sebevýměch přesahem subjekt-objektové polarizace, která však není nevědomá jako u naivity, ale opírá se o náhled absurdity světa. Absurdní komika participuje na kosmické komice a vzdává se vědomě humoristické sebereflexe s plným vědomím vlastní nepodstatnosti a bezvýznamnosti.“⁷ Tato definice již přibližuje všem, co si pod pojmem absurdita můžeme představit. Důležité je tedy, že vychází z inteligence, jež byla nutná pro humor. Zde však končí společné vlastnosti humoru a absurdity. Absurdita se nenabízí jako výsměch sám sobě, absurdita přesahuje sebe samého. Nahlíží na vše z velkým nadhledem a troufá se pustit do boje s většími kolosy než jsme sami.

⁶ BORECKÝ, Vladimír. *Humor a absurdní komika ve 20. století*. In. Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století. František Šalé – ALBERT, Boskovice 2004. str. 17. ISBN 80-7326-025-5

⁷ BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Hynek, Praha 2000. str. 41. ISBN 80-86202-65-8

Zde se zbavujeme veškeré své závislosti na vlastní identitě. Soupeřem ji tedy může být např. stát, ve kterém žijeme. I tento soupeř nemusí stačit, a tak se absurdní komika často ohlíží za globálními problémy. Nyní jsme si tedy určili, co společného má humor s absurditou. Teď se podívejme na začátek Mucchielliho cyklu – naivitu. Podívejme se nejprve na samotnou naivitu a poté se z ní pokusíme vzít vše, co nám bude k absurditě pasovat. „Naivita znamená jednoduchost, prostotu, nevinnost...“⁸ Tato krátká definice nám snad bude stačit. Možná by zasloužilo doplnit, že naivita je doprovázena velkou hravostí. Nyní víme vše, co potřebujeme vědět k definování absurdity, která také využívá jednoduchosti či nesmyslu, dokáže jej však díky inteligenci, která nám zůstala z humoru, lépe využít. Spojením nesmyslu pocházejícího z naivity a chytrosti pocházející z humoru nám vznikla absurdita. Nesmysl zde díky inteligenci má skrytý význam a působí zde jako metafora. Metafora, která je pro absurditu nesmírně důležitá.

Troufám si tvrdit, že takováto charakteristika absurdní komiky stačí. Rozvádět ji více, zdá se mi zbytečné a přehnané, jelikož by mohlo dojít k zapomenutí již zmíněného. Raději bych se dále zaměřil na samotné užití absurdní komiky na našem území. Nejvíce pozornosti bude věnováno absurditě ve 20. století, zde totiž zažívala největší rozvoj.

Než se však dostaneme k minulému století, podívejme se, co se odehrává v současnosti. Absurdní komika se postupně z literatury přesouvá na jiné pole působnosti, kde může zaznamenat větší úspěch. Těmito poli působnosti se stává oblast kinematografie, internet či běžná veřejná prostranství. Veřejná prostranství jsou v tomto ohledu něčím novým, překvapujícím. Pokud se zaměříme na území České republiky, tak zde najdeme hned několik skupin, kteří se právě takto prosazují. Nejvýznamnější skupinou tohoto druhu je umělecká skupina Ztohoven, která reaguje na současné dění v republice a probouzí obyvatele, kteří upadají do mediálního spánku. Důležitým faktorem, proč je absurdní komika na ústupu může být, že společný nepřítel, kterým zde po čtyřicet let minulého století byli komunisté, vymizel. Veřejný nepřítel však nezmizel, sešel pouze z očí, ale nadále číhá na každém rohu.

2.4. Absurdita 19. věku

Vraťme se do minulého století, kdy se na našem území nejvíce dařilo absurdní komice. Stačí si jen vzpomenout na počátek století a tvorbu našich tří významných spisovatelů. Jedná

⁸ Tamtéž. str. 34.

se o Ladislava Klímu a jeho ludibrionismus – svět je absolutní hříčkou mé osobní vůle. Svět je to, co v každý okamžik já z něho mít chci. Dalším z tria byl Josef Váchal a především jeho Krvavý román. Posledním a zároveň pravděpodobně nejvýznamnějším z této trojice se stal Jaroslav Hašek. Jelikož je tato práce věnována především dílu Jaroslava Haška, tak se k němu ještě později a důsledněji vrátíme. Nyní však zpět k historii absurdní komiky na našem území v minulém století. Po tomto úspěšném triu se do čela absurdního smýšlení dostává především skupina Recesse, která však nenavazuje přímo na myšlenky počátku 20. století, ale také si velmi pohrává s myšlenkou absurdity, která přechází v kanadský žert. Po obsazení Československa komunisty se zde opět začíná rozjíždět vlna absurdní komiky. Tato absurdita je stejně jako u Haška zaměřena proti establishmentu. Jejimi hlavní představitelé se pohybují mezi výtvarným uměním, literaturou a hudbou. Stačí jmenovat jen pár jmen, které se nesmazatelně zapsali do našich pamětí (Hrabal, Boudník, Kundera). Absurdní komika byla jejich jedinou možností jak bojovat proti režimu, který držel kulturní dění Československa ve svých rukou. Pokud se tedy českoslovenští umělci nerozhodli emigrovat a rozhodli se zde snášet despotický režim komunistické strany, tak jim nezbývalo nic jiného než vyjadřovat se pomocí metafor a dalších prostředků, které jsou pro absurditu tak důležité. Po listopadové revoluci a následné změně režimu začíná opět absurdita uvadat. Absurdita totiž úzce souvisí s rozpoložením nejen umělců, ale také celého národa. Národ se cítil svobodný, a tak nebylo nutné kritizovat. Absurdní komika by se však neměla vytrácet z děl ani při svobodě projevu. Absurdní komika totiž neslouží pouze jako obrana proti nepravdám, které je vůči nám páčáno, její užití by mělo být také jako prevence. Zde by se hodil citát od Egona Bondyho: „, Ted' už ležím v hrobě, ted' už je pozdě.“⁹ Je tedy nutné zachovat si absurdní komiku neustále na blízku a neotáčet se k ní zády, když se cítíme v bezpečí, mohlo by se to otočit proti nám.

Vraťme se tedy k absurdní komice Jaroslava Haška. Nebudeme se zde věnovat nijak postavě Josefa Švejka, která si jistě zaslouží velké pozornosti. Cílem této části práce ani celé práce však není charakteristika jedné z nejvýznamnějších postav české literární historie, ale celková charakteristika absurdního humoru v Haškových povídkách. Navíc o Švejkovi toho již bylo napsáno až přespříliš, a tak bychom zde těžko objevili něco, o čem by se doposud nikdo nezmínil. Podívejme se tedy na Jaroslava Haška samotného a především na jeho politickou stranu – Strana mírného pokroku v mezích zákona.

⁹ FISCHER, Petr. *Ted' už ležím v hrobě, ted' už je pozdě*. [cit. 25-01-2012]
URL: <http://hn.ihned.cz/c1-20865580-ted-uz-lezim-v-hrobe-ted-uz-je-pozde>

2.5. Strana mírného pokroku v mezích zákona

„V polovině června v nedělní podvečer v hostinci Kravín na Vinohradech asi v osm nula nula roku 1911 po zaznění této slavnostní hymny zahájil dr. Grünberger schůzi Strany mírného pokroku, kterou podle Františka Langera uvedl v existenci pan Drobílek, tajemník Techniky, jeden z nejbližších Haškových přátel. Po něm se nejméně na tři hodiny ujal slova sám autor této parodie a intelektuální hry, Jaroslav Hašek.“¹⁰

Tak takhle to všechno začalo. Pro pochopení se však musíme vrátit v čase ještě o několik měsíců dále. Celý záměr se vznikem nové politické strany napadl její hlavní představitel, Jaroslava Haška a Eduarda Drobílka, k události, která na počátku desátých let minulého století hýbala Vinohrady. Doplňovací volby do říšské rady. Nejednalo se o žádnou událost, ke které by se vztahovali oči celého národa, byla to pouze volba místního radního. Pro Haška to však znamenalo více. Konečně přišla vhodná doba, kdy mohl vtipnou formou ukázat svůj nesouhlas s politikou, který již projevoval v předešlých letech formou anarchie. Nakonec z jednoho malého nápadu, který pravděpodobně vznikl u piva, vzešla jedna z největších Haškových povídkových knih. Nyní se však nevěnujme knize, ale vůbec samotnému smyslu strany.

Aby bylo jasno hned od začátku, Strana mírného pokroku nevznikla za účelem, aby byla zvolena. Jejím jediným cílem bylo poukázat na některé absurdní situace, které se zde odehrávaly. „Záslouhou humorně povznášejícího a osvobozujícího pohledu se věci objevují takové, jaké jsou, malé, trapné, leč skutečné, zbavené patosu a lživé přetvářky.“¹¹

Zakladatelé strany však brali vše v souvislosti s jejich novým projektem velmi vážně. Stejně jako ostatní politické strany si Haškova strana okamžitě zvolila svůj výkonný výbor, vymyslela program, jenž bude reprezentovat před svými příznivci. Celý program již od počátku naznačoval absurditu nově založené vinohradské strany. I přes svoji jednoduchost, nedokázal nikdo přesně říci, v čem program strany spočívá. Bylo to však jednoduché. Alespoň pro předsedu Jaroslava Haška. Program Strany mírného pokroku v mezích zákona, se skládá z názvu strany, tedy z:

¹⁰ PÁTKOVÁ, Marcela. *O straně psát, ve straně žít. Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století*. František Šalé – ALBERT, Boskovice 2004. str.222. ISBN 80-7326-025-5

¹¹ PYTLÍK, Radko. *Politické a sociální dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona*. In Jaroslav HAŠEK, *Politické a sociální dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona*, Československý spisovatel, Praha 1982. str. 447. bez ISBN.

- mírný
- pokrok
- v mezích
- zákon

Název tedy říká vše, ale zároveň nikdo neví nic. Již od začátku celého nápadu se vznikem nové politické strany věděl Hašek, kam bude svůj plán směřovat. Rozšířený program Strany mírného pokroku se objevuje i v hymně, jejíž text složil na počest první schůze básník Josef Mach. Melodii si Haškovi stoupenci vypůjčili z anarchistické písně:

Milión paží v tmách.

*„Milión kandidátů vstalo,
by oklamán byl dobrý lid,
by voličstvo jim hlasy dalo,
prý ochotně je chtějí vzít.*

*Necht' prudký pokrok chtějí jiní,
násilím zvracet světa řád,
my pokrok mírný chceme nyní,
pan Hašek je náš kandidát!*

„Tento neohroženě "cynický", demaskující pamflet odkrývá zákulisí, nazývá věci jak jsou. Odhaluje změť floskulí a frází, jimiž je masa voličů obelhávána, a učí čtenáře nazírat na politický život se zdravou skepsí. (Obráží se v ní pochopitelně i Haškova anarchistická minulost. Státní a politické instituce nevyjadřují totiž ideály, nýbrž vazby. Představují normy, které lze hájit a držet pouze s dávkou osobní marnivosti a přetvářky.) Z hlediska této sarkastické ironie se česká politika jeví taková, jaká je, totiž uboze malá, partikulární, kompromisnická, směšná. Iluzí je však i "revoluční" perspektiva, pokud není provázena skutky.“¹²

¹² PYTLÍK, Radko. *Strana mírného pokroku jde do voleb*. [cit. 25-01-2012]
URL: http://radkopytlik.sweb.cz/hasek_ke_q.html

Odhalení změti floskulí a frází, jak píše ve své studii Radko Pytlík, je jedním z nejdůležitějších cílů strany. Nemají cíle jako ostatní politické strany - zmenšit nezaměstnanost, sociální rovnoprávnost či další fráze, které měli ve svých programech tehdejší politické strany. Uběhlo sto let od vzniku této „politické“ strany, ale nezměnilo se nic. Současná politika je opět plna floskulí a frází a výsledek je stejný jako v minulosti. Strana by tak našla pochopení i v současnosti, kde si ji někteří lidé, jenž ví alespoň něco málo o účinkování této politické strany, dodnes připomínají. Na sociální síti Facebook, která nyní hýbe světem a je na ni vše, co každý člověk potřebuje k životu, má Strana mírného pokroku v mezích zákona stovčacetosm obdivovatelů. Je to zhruba o padesát fanoušků více než současná nejúspěšnější politická strana Česká strana sociálně demokratická.¹³ (stav ke dni 16.12.2011)

Jaroslav Hašek věděl, kam mířit své parodické projevy. Jeho častým terčem byly výstupy politiků v různých organizačních místnostech, tj. stranických hospodách. „Čím více alkoholu v hlavě, tím lépe se daří politice... Alkohol vzpružuje politické sebevědomí, působí ono příjemné rozčilení v duši, která stává se přístupnější slovům řečníka, alkohol jest jakási průprava k disciplíně všech politických stran. Za sklenici piva dají lidé pro vás duši.“¹⁴ První bod, aby se strana mohla stát stálou politickou stranou měli tedy splněny. Organizační místností si zvolili hostinec pana Zvěřiny v Korunní ulici na Vinohradech, za což musel být hostinský velmi rád, neboť s každým zasedáním se zvedala jeho denní tržba. Všichni členové strany přistupovali k požívání alkoholu bez jakýchkoliv předsudků, což bylo velmi důležité pro disciplínu politické strany. V tomto směru si však Hašek vážil ještě více Maďarů, kteří u politiky nepijí pivo, ale noblesní víno. „Maďaři mají smysl pro politiku. Říká se, že u nás se politizuje u džbánku – ale Maďaři, politizují u vína. Pivo nikdy neučiní člověka tak politicky vyspělým jako víno, neboť: „En oinó alétheia – ve víně jest pravda.“¹⁵

Dalším bodem, na který se Jaroslav Hašek zaměřil byla mystifikace. „Kdo je politik, musí prodělat velkou školu života, hlavně musí se naučit klamat lidi. V politice není nic bezúhonně čistého.“¹⁶ Tato část politického života se zdá, jako by byla předsedovi Strany mírného pokroku ušita přímo na míru. Hašek už ve své ranné tvorbě předvedl, že mystifikace je jeho doménou. Není tedy divu, že byl v roce 1910 bez problémů přijat do redakce Svět zvířat, kde byly pravidelně otiskovány jeho články o objevení nového zvířecího druhu. I tady

¹³URL: <https://www.facebook.com/> [cit. 16-12-2011]

¹⁴ HAŠEK, Jaroslav. *Politické a sociální dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona*. Československý spisovatel, Praha 1982. str. 63. bez ISBN

¹⁵ Tamtéž. str. 195.

¹⁶ Tamtéž. str. 59.

tedy nově založená politický strana plnila požadavky, jež se od politiků očekávají. Není tedy divu, že se strana stala něčím velmi přitažlivým pro obyvatele Prahy. Na řečnické výstupy Jaroslava Haška nikdy nezůstalo jediné volné místo v hostinci pana Zvěřiny. Proslovů se účastnila zejména bohémská společnost, ale do hostince častokrát zavítali i místní lidé, kteří byli zvědaví na novou formu společenské zábavy.

Haškova strana tedy splnila svůj účel, pro který byla založena. Vyvolala rozruch v politickém dění, zároveň se však se založením Strany mírného pokroku objevilo několik otázek, které by jinak na počátku minulého století zůstaly ukryty. Každým dnem tedy můžeme děkovat Jaroslavu Haškovi a jeho kolegům za jeho nebojácnost postavit se čelem k závažným problémům v politice. Ne každý musí souhlasit s touto tezí, někdo si dokonce může myslet, že počínání Haška bylo sebestředné a mělo jediný cíl, upoutat pozornost na sebe samého. S tímto názorem mi však nezbyvá nic jiného než nesouhlasit. Proč? Jaroslav Hašek nebyl člověkem, který by se potřeboval zviditelnit na úkor druhých. Sám jistě věděl o svých přednostech, především o svém vypravěčském talentu, který se málokde vidí. Mohl se tedy v klidu věnovat své literární tvorbě a posezení s přáteli v hospodě u sklenice piva. I kdyby zůstal pouze u těchto činností, jistě by se nesmazatelně zapsal do české literární historie. Sám však měl potřebu vykonat něco více. Ukázat lidem, nejen ve svém okolí, že ne vše, co se zde odehrává je správné. Za to mu patří velký dík. Nejen lidí tehdejší doby, ale i současných obyvatel České republiky, jelikož jeho kritiku tehdejší společnosti, především politiků, lze uplatnit v jakékoliv době. Nemusíme utíkat z desátých let, kdy Strana mírného pokroku vznikala, příliš daleko. O dvě desetiletí později se vlády nad Německem ujal Adolf Hitler, který dokázal ve správný čas uplatnit své floskule a fráze, proti kterým bojoval založením „politické“ strany Jaroslav Hašek. Samozřejmě byla jiná doba, byla velká hospodářská krize, lidé si však nevzali poučení z předchozích dekád a následkem tak byla nejkrutější válka, ve které přišli o životy miliony lidí. Neuplynulo ani dvacet let a opakovalo se totéž. Tentokrát v podání komunistické diktatury. Nelze tvrdit, že Strana mírného pokroku předpovídala takový vývoj, ale trůfám si tvrdit, že na něj alespoň poukazovala. Poukazovala na něj však skrytým významem, který dokázal málokdo pochopit. Je tedy důležité, aby tato strana ukazující absurditu kolem nás nebyla zapomenuta. Nikdo totiž nemůže vědět, jakým směrem bude směřovat politické smýšlení nejen na našem území, ale na celém světě. Jedinou možnou obranu tedy zůstává zachovat si zdravý rozum, za který Jaroslav Hašek bojoval. Věděl, že jediné zdravý rozum, může být prospěšný.

3. Povídková tvorba Jaroslava Haška

Jaroslav Hašek, autor, který se proslavil především svou epopejí *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, patřil od počátku 20. století mezi nejvýznamnější české tvůrce humoristických povídek. Již během studií na obchodní akademii se Hašek seznámil s Ladislavem Hájkem, se kterým již v roce 1903 vydali ironickou sbírku veršů *Májové výkřiky*. Vydání sbírky však skončilo fiaskem. Počáteční neúspěch Haška neodradil, naopak. Hašek se přesunul od poezie, kterou nikdy, na rozdíl od svých vrstevníků, neměl příliš v lásce, ke krátkým humoristickým povídkám, kde se v plné míře ukázal jeho literární talent.

K humoristickým textům se Hašek často dostával skrze svůj zájem o slovanskou literaturu. Slovanská literatura a slovanské reálie, které prostupují v mnoha Haškových povídkách, zejména z let 1904 – 1907, byly pro Haška v počátcích velkým zdrojem inspirace. Nyní se tedy ocitáme na počátku tvorby Jaroslava Haška. Jak je již prokázáno, tak Hašek v mládí četl především ruské autory. „Bosácké“ povídky Maxima Gorkého probudily v Haškovy touhu po toulání po světě. Maxim Gorkij však nebyl jediným autorem, který měl vliv na Haškovu tvorbu. Mezi spisovatele lze zařadit i další významné ruské spisovatele jako např. Nikolaje Vasiljeviče Gogola či Antona Pavloviče Čechova. Zejména Gogol mohl Haška velice ovlivnit svými Petrohradskými povídkami.¹⁷ V těchto šesti povídkách dokázal jistě Hašek najít spoustu inspirace. Stačí porovnat Haškovu povídku *Obrovský nos* (1909) s Gogolovou povídkou *Nos*.¹⁸ Absurdní Gogolova povídka, kdy přisedící Kovaljov zničehonic přijde o nos, který se po určité době vrátí zpět na své místo, je tedy v určitých rysech koherentní s Haškovým Obrovskýmnosem, kde na základě nosu je dopaden zločinec. I další povídky z této knihy zanechaly určitý dopad na Haškově tvorbě.

Většinu zájmu se v díle Haška těšili jižní Slované, jejichž krajinu měl Hašek více prozkoumanou než vzdálenější Rusko. Můžeme tak v počátcích jeho tvorby pozorovat, že většina črt se odehrává právě na jihovýchodě Evropy (př. Nad jezerem Blatenským, Chalute). Tyto ranné črty a povídky však nedosahují takových literárních kvalit jako Haškova tvorba z desátých let minulého věku. Rozsáhlejší studii o vlivu slovanských autorů na jednoho z nejvýznamnějších českých spisovatelů Jaroslava Haška sepsal již Antonín Měšťan, kde velmi důkladně popisuje již zmíněné souvislosti mezi ruskými, jihoslovanskými autory a právě Haškem. Jelikož k tomuto tématu je zapotřebí vyššího vzdělání v ohledu rusistiky, tak

¹⁷ GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Petrohradské povídky*. PRIMUS, Praha 2002. ISBN 80-86207-07-2

¹⁸ MĚŠŤAN, Antonín. *Česká literatura mezi Němci a Slovany*. Academia, Praha 2002. str. 25. ISBN 80-200-0751-2

v této práci zůstaňme pouze u toho, že Hašek byl jednoznačně staršími slovanskými autory inspirován.

Hašek nebyl jediný, kdo se nechal na počátku 20. století inspirovat slovanskou tvorbou. Obliba, především ruských autorů druhé poloviny 19. století, zde byla velmi patrná. Hašek však pouze nenapodoboval autory minulého století, ale snažil se je překonat. Překonával je tím, co mu bylo nejbližší – humorem. Haškovy povídky jsou plné „veselého nerozumu“, jak uvádí ve svých studiích český literární teoretik Květoslav Chvatík. Pojem nerozum se zde však nevztahuje na samotného autora, nýbrž spíše na jeho literární postavy, které často jednají v rozporu se zdravým rozumem, či na témata, jenž si Hašek vybíral. Rozmanitost témat snad u žádného českého humoristy nebyla tak výrazná jako právě u Jaroslava Haška. V šíři jeho témat se odrážely Haškovy životní zkušenosti, které za svůj život nasbíral.

„Nesmírná šíře Haškova záběru do skutečnosti spojuje se tu s obrovským darem fantazie, která postihuje napořád komické stránky denního života a zároveň vtahuje do tohoto vidma i ostatní složky skutečnosti, natáčí si je do polohy, v níž se zaleskne nějaká jejich běžnému zraku ukrytá komická faseta, nebo si je častěji sám do takové fasety přibrousí.“¹⁹

V povídkách se tak setkáváme s tématy, kde autor bojuje především s různými autoritami. Ať již politickými (př. *Dr. Karel Kramář*), náboženskými (př. *Jak se stal Jong-Seng křesťanem*) či vojenskými (př. *Švejk stojí proti Itálii*). Ve své tvorbě však nebojuje pouze proti byrokracii, často se také pouští do boje proti maloměšřáctví (př. *Pepíček Nový vypravuje o zasnoubení své sestry*) a především do boje proti blbosti, jak poukázala ve své studii Sylvie Richterová.

3.1. Blbost v hlavní roli

„Blbost hraje v Haškově životě roli osudné a sžíravé vášně, je zvláštní kategorií jeho estetiky a také specifickým filosofickým problémem, který Hašek studuje s náruživostí sběratele, důkladností entomologa a sebeobětavostí lékaře-výzkumníka, ochotného nakazit se zákeřnou chorobou.“²⁰

¹⁹ HÁJKOVÁ, Alena. *K typickým rysům Haškova humoru*. In A.H. *Nejen o humoru*. Československý spisovatel, Praha 1984. str. 146. bez ISBN

²⁰ RICHTEROVÁ, Sylvie. *Ticho a smích*. Mladá fronta, Praha 1997. str. 21. ISBN 80-204-0662-X

Blbost je opravdu hlavním rysem, který propojuje celou Haškovu tvorbu. Je zde však vystižena tak výjimečným způsobem, že ji nelze nijak charakterizovat. Při pokusech o charakterizaci „Haškovy literární blbosti“ již ztroskotalo několik literárních teoretiků. Musíme se tedy pouze spokojit s tím, že víme o výskytu blbosti a boji s ní v jeho textech.

Spisovatelka a literární teoretička Sylvie Richterová však ve zkoumání blbosti v Haškově tvorbě jde ještě dále, tvrdí, že blbost se vždy „jeví jako něco vedlejšího, nedůležitého a nijakého.“²¹ S tímto názorem bych si však dovolil polemizovat. Zatímco ohledně teze o výskytu blbosti v díle nezbývalo než souhlasit, tak v případě tohoto tvrzení je nutno se zastavit a podívat se poněkud více zblízka na slova Richterové. Je pravdou, že zpočátku se blbost opravdu jeví jako jev okrajový, který je v díle jen pro dokreslení příběhu, zároveň se však nutno dodat, že s blížícím se závěrem textu se blbost dostává vždy do popředí a úzce tak souvisí s celou pointou díla. Z tohoto hlediska bych tedy zastával opačný názor, který naopak staví blbost do popředí, i když to tak zpočátku nemusí vypadat.

3.2. Humor v díle Jaroslava Haška

Dalším významným prvkem v Haškových povídkách je zvláštní druh humoru, na který čtenář narazí při každém kontaktu s dílem Jaroslava Haška. Humor souvisí i s tím, co zde již bylo naznačeno. Hašek stojí na okraji společnosti a zbraní, kterou je Haškovy humor, bojuje proti mocnostem, maloměšťačtví a především již zmiňované blbosti. „...Haškův humor nemá s ničím slitování a mnohdy dává na odiv šokující, vulgární a morbidní charakter ...“²² Zde se dá opět s Erikem Gilkem souhlasit, jelikož Haškův břitký humor opravdu nemá s ničím slitování, nebere si žádné servítky a postrádá sentiment. Vše souvisí se samotným životem Jaroslava Haška, jenž byl ve znamení tohoto humoru. Hašek byl znám tím, že si často dokázal udělat legraci sám ze sebe stejným způsobem, kterým zesměšňoval ostatní. Zde je tedy možno využít teze, která již byla zmíněna v teoretické části a vrátit se k ní zpět. Ukazuje se zde, že Hašek byl opravdovým humoristou. Vycházejme tak z Mucchielliho cyklu a především definic českého teoretika humoru Boreckého, který humor popisuje uvědoměním a přesahem sebe samotného. Haškova tvorba a především humor v ní obsažený dokázal a dozajista i nyní dokáže pobavit, ale především odpovídá teoriím Vladimíra Boreckého o humoru.

²¹ Tamtéž. str. 22.

²² GILK, Erik. *Dvojí humor v povídkách Jaroslava Haška a Karla Poláčka*. In *Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století*. František Šalé – ALBERT, Boskovice 2004. ISBN 80-7326-025-5

Dalším zdrojem Haškova humoru je velmi výrazná hyperbolizace, která má stejně jako ostrý humor zdroj v osobním životě. Hašek, jako tulák, bohém, byl zvyklý často vysedávat v různých hospodách či restauracích. A kde častěji je k zaslechnutí při různých vyprávění hyperbolizace než v prostém hospodském vyprávění? Asi těžko by šlo vymyslet lepší místo než právě hospoda a Hašek si toho byl vědom.

Nyní se již dostáváme do fáze, kdy jsou známy základní prvky Haškovy povídkové tvorby a je na čase uvést je v konkrétních případech na autorových textech. Jelikož hlavním tématem předcházející kapitoly je absurdní humor, tak bude nejlepší začít právě jím.

„Umí víc než pochopit absurditu. Umí ji přežít. Vymaňuje se z tíže poměrů, vytváří si prostor pro přirozenou životní aktivitu. V tom je myšlenkové jádro Haškova názoru na svět: smysl života není oběť, jak praví církev, ani boj o moc jak přikazují ctižádostiví vojevůdci. Smyslem lidského života je žít.“²³

Tato charakteristika absurdního humoru u Jaroslava Haška je velmi přesná a opět potvrzuje již výše zmíněná slova Vladimíra Boreckého, který tvrdí, že humor nenaznačuje cestu k umění žít, ale k umění existovat. Nezbyvá tedy nic jiného než dát Vladimíru Boreckému opět za pravdu. Haškův absurdní humor se snaží být co nejvíce přístupný obyčejným lidem, kteří své životy prožívají stejně jako on sám. Naopak, snaží se co nejvíce vzdálit autoritám, jenž se mu snaží vtisknout nový „smysl“ života. Jednou z těchto sfér, které Hašek kritizoval byli autority politické.

3.3. Politická tematika

Politika prostupuje celým životem Jaroslava Haška, není tedy divu, že velká část jeho povídkové tvorby je věnována především tomuto tématu. Pro pochopení významu těchto textů je však nutné přihlídnout také k Haškovu osobnímu životu a jeho pohledu na svět v určitých fázích života. K tomuto objasnění nacházíme jeden z klíčových pramenů ve vzpomínkové knize Byli a bylo Františka Langera.²⁴ Zde Langer vzpomíná na odpolední sezení v Demínce, kterých se kromě Haška účastnili i další mladí anarchisté v čele s Neumannem, Šrámkem, Mahenem, Tomanem a mnoha dalšími. Hašek se však od ostatních již od počátku odlišoval. Nechtěl být pouze anarchistou v kavárně, chtěl se aktivněji podílet

²³ PYTLÍK, Radko. *Toulavé house*. Mladá fronta, Praha 1971. str. 375. bez ISBN.

²⁴ LANGER, František. *Vzpomínání na Jaroslava Haška*. In F.L. *Byli a bylo*. Československý spisovatel, Praha 1971. str. 11. bez ISBN

na celém anarchistickém hnutí. „Byl dobrý známý se všemi, ale jeho anarchistické známosti Demínku přesahovaly na všechny strany. Počítal mezi ně i tajemného Vohryzka, který ze svých zisků z pašovaného cukerinu prý pomáhal financovat vydávání časopisu Komuna, Chud'as, různých brožur a letáků.“²⁵ Hašek se tedy v prvním desetiletí 20. věku stavil na stranu anarchistického hnutí a přispíval tak právě do těchto časopisů. Z hlediska literární hodnoty však největší význam zaznamenávají léta, kdy se Hašek odklonil od anarchismu. Právě v těchto letech začíná vznikat Strana mírného pokroku v mezích zákona, kterou doprovází Haškova povídková kniha Politické a sociální dějiny strany mírného pokroku v mezích zákona. O samotné straně již bylo mnohé napsáno v předchozí kapitole, nyní se věnujme textům, které Hašek o straně napsal.

„Smysl Haškova činu, jímž odhaloval bídu české politiky a veřejného života, nemohl být ve svém dosahu pochopen. Myslelo se, že jde o pamflet, o jeden z pověstných bohémských kousků. ... Nikdo se nad ním nezamyslel, nikdo neoceníl, že míří k podstatě národní existence, že je jejím kritickým svědomím.“²⁶

Kritické svědomí, které zde vyzdvihuje Radko Pytlík, bývá často pohlceno tzv. sémantickou slepotou. Sémantickou slepotu vysvětluje ve své studii Sylvie jako cenzuru vlastní mysli, jenž je charakteristická vždy pro určitou dobu, která nedovoluje spatřit určité věci. Je však povinností umělců, kteří nejsou touto slepotou zastiženi, snažit se o otevření očí svých spoluobčanů.

Povídková kniha, která byla dokončena v roce 1912, se však kvůli cenzuře ke čtenářům dostala až o více než 50 let později (vydáno: Československý spisovatel, 1963, Praha). V knize se objevují jak zápisy z různých výletů členů Strany, kterým byl Hašek přítomen, schůzí Strany, tak i biografie některých členů Strany. V povídkách se však také často objevují tehdejší skuteční politici (Dyk, Machar a mnoho dalších). „Portréty jsou založeny především na kontrastu mezi oficiální tváří známých osobností a jejich skrývanými vnitřními postoji.“²⁷ Hašek tak během velmi krátké doby dokázal napsat jedno ze svých nejdelších a zároveň nejucelenějších děl.

Mezi jeden z prvních textů, které Hašek zařadil do Politických a sociálních dějin Strany mírného pokroku v mezích zákona se řadí *Manifest Strany mírného pokroku v mezích zákona k posledním volbám*(1911). V manifestu Hašek již od počátku ukazuje smysl celého hnutí, které se snaží demonstrovat na objevení Ameriky:

²⁵ Tamtéž. str. 13.

²⁶ PYTLÍK, Radko. *Toulavé house*. Mladá fronta, Praha. 1971. str. 215. bez ISBN.

²⁷ PAPOUŠEK, Vladimír a kolektiv. *Dějiny nové moderny*. Academia, Praha 2010. str. 176. ISBN 978-80-200-1792-5

„Kolumbus však se nebál, a veden jsa již tenkrát zásadou „mírný pokrok v mezích zákona“, dovolil se slavných úřadů a připlul na kraj Ameriky, aby věc nepřepínal do krajnosti. Teprve po něm jeden Američan objevil celou vlastní pevninu a jmenuje se po něm Amerikou. Potom bylo třeba teprve vyhubit Indiány, zavést otroctví, a tak zavádět všude pokrok, poznenáhlu, pomalu, až konečně vidíme, že za řadu století se podařilo Edisonovi vynalézt fonograf.“²⁸

Absurdní humor a ironie, která zde bije do očí se v tomto období stává Haškovou největší zbraní. Vyskytuje se ve většině povídek, které souvisí se Stranou. V manifestu však také můžeme nalézt prvky mystifikace a parodie, která v Haškových dílech jde ruku v ruce s absurditou. Ukázkou výborné mystifikace se jeví dvě povídky z cest členů Strany mírného pokroku. Obě povídky nesou stejný název – *Slavnému výkonnému výboru Strany mírného pokroku v mezích zákona*. (1912) První povídka obsahuje mystifikaci dějepisnou. Při návštěvě Marušic na Moravě jsou provázeni místními, kteří se pyšní na své pamětihodnosti, po okolí. Po hrdé přednášce místního kaplana a učitele se však slova ujímá jeden z Haškových společníků:

„Dovolíte, pánové, zde je jistá mýlka. Zabýval jsem se dlouho dějepisem a zabývám se jím doposud a o zdejší krajině jsem též mnoho četl a mnoho studoval; a slavní čeští dějepisci, kteří taktéž studovali tuto otázku, došli k tomu názoru, že vlastně tady, co měl sedět Napoleon, stál svatý Metoděj a Napoleon seděl na tom kamenu, co měl sedět svatý Cyril, a svatý Cyril stál na tom kameni, kde měl stát svatý Metoděj.“

Na stejný námět napsal v témže roce povídku *Vlastivěda* (1912), kterou však vydal v jiné povídkové knize, *Trampoty pana Tenkráta*. V druhé povídce, dopisu, který zasílají cestovatelé zbylým členům do Prahy, se sami vydávají za členy sociální demokracie, aby se zdarma dostali do Vídně za Macharem. Mystifikace je tedy významným prvkem i v povídkách s politickým tématem. Ve větší míře se však prosazuje především v povídkách vydaných Haškem ve Světě zvířat či vlastním autobiografickém vzpomínání, ke kterým se v této práci také dostaneme. Nyní ještě zůstaneme u „politiky“. Opustíme však Stranu mírného pokroku a budeme se věnovat politice, kterou Hašek sám nevytvářel, kterou pouze satiricky komentoval. Dobrým příkladem může zde posloužit *Česká kuchyně* (1910). Tato

²⁸ HAŠEK, Jaroslav. *Manifest Strany mírného pokroku v mezích mírného zákona k posledním volbám*. In J.H. *Moje zpověď a jiné povídky*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008. ISBN 978-80-7106-374-2

povídka, stejně jako mnoho dalších, předběhla dobu a zůstává i nadále aktuální. Náhradou za Vídeňský parlament může být Evropský parlament v Bruselu. Trnem v oku byli Haškovi v této povídce poslanci, kteří místo „nudného“ zasedání tráví raději čas v české hospůdce, která jim zmenšuje stesk po rodné vlasti v podobě vína a typických českých jídel.

„Bylo to příjemné zotavení, když se debatuje o rozpočtu. Mimoto je dosti těžko najít ve Vidni útulnou vinárnu, kde si nedělají z českých poslanců legraci.

A k tomu česká kuchyně ...“²⁹

Vše hodování však musí skončit, jelikož vrchní chtěl svému podniku udělat reklamu v podobě významných hostů, ti však kvůli prozrazení místa, kde se scházejí, když se hlasuje o rozpočtu, musí hledat nový hostinec, který by jim pomohl umírnovat stesk po domově. V jedné krátké povídce se tak objevuje opět velká šíře Haškových témat. Vyskytuje se zde nejen hlavní téma, politika, kdy naši poslanci tráví čas raději po hospodách než v parlamentu, ale objevuje se zde i zesměšnění hostinského, kterému místo větších příjmů zbyli pouze oči pro pláč. Zároveň zde Hašek již začíná prosazovat svoji typizaci postav.

Již v úvodu bylo zmíněno, že Hašek ve svých dílech těžil ze své ohromné životní empirie. Do těchto zkušeností právě patří nejen poznávání různých situací, ale především poznávání lidských typů. V tomto ohledu byl podle vyprávění Františka Langera Jaroslav Hašek mistrem. Hašek se nejprve snažil s lidmi sblížit, tím že je sám na něco pozval, ač často neměl na ani vlastní útratu, a následně využíval jejich vypravování, z něhož dokázal poznat další typ člověka, kterého mohl později použít do svého vypravování a tam jej zesměšnil. Zesměšnění se zde dočkal hostinský, který svou blbostí přišel o cenné hosty. Hostinský z povídky Česká kuchyně však není prvním ani posledním, kdo se od Haška dočkal takovéto potupy. Hašek se právě o zesměšnění snažil a několikrát záměrně postavám ponechal i jejich skutečné jména.

Skutečné jméno zanechal i v jedné své ranné povídce. Povídka *Dr. Karel Kramář*(1909), je ostrou kritikou pozdějšího ministerského předsedy Československé republiky. Hlavní výtkou je zde, že Kramář zastává několik funkcí, ale vykonává pouze tu, kde nemusí příliš pracovat. Tento alibismus se Haškovi přímo hnusil a po svém na něj také upozornil.

²⁹ Tamtéž. str. 123.

„Dát volné pole průběhu událostí, nezasahovat nijak do běhu věcí, držet se v ústranní a čekat, až se to přezene, s vědomím, že přehnat se to musí. ... Pozitivní politika jest vynálezem Dr. Kramáře a jest to něco velkolepého, úchvatného a čistého...ve filozofii znamená pozitiv opak toho, k čemu dospějeme myšlením, pozitivizmus znamená celý filozofický směr, všude pozitiv (pozitivní) něco znamená, jenom v politice neznámá nic, poněvadž filozoficky řečeno je to politika, ku které se nedospělo myšlením a přemítáním. Pozitivismus proto zakazuje vůbec přemýšlení, a proto Dr. Kramář je zastáncem pozitivní politiky.“³⁰

V této povídce dokazuje Hašek nejen svou nespokojenost s dobovou politikou, mezi jejíž představitele patřil právě Karel Kramář. Ukázal zde, i v jako mnoha dalších povídkách, své humanitní vzdělání. Odkazuje zde nejen na filosofii, ale i základní znalosti z literární teorie či hudby. Ironická povídka, tak může u spousty čtenářů zanechat dojem, že je psána odborníkem na danou tematiku, místo slavného humoristy.

Povídka *Jak Cetlička volil* (1913) je další z mnoha, která překročila svoji dobu. Především v současné době může být téma o kupování volebních hlasů velmi aktuální. Povídka však do této práce nebyla vybrána díky své aktuálnosti, ale pro její zajímavost z hlediska vyprávění. Hašek zde, ale i v mnoha dalších povídkách (*Hovor s malým Milou, Utrpení pana Tenkrátá*), užívá dvou vypravěčských rovin. Tímto způsobem se vypravěč distancuje od příběhu a na vše díky retrospektivě již nahlíží z většího nadhledu. V povídce *Jak Cetlička volil* vypravěč vypráví Cetličkův příběh, který se zaprodal politickým intrikářům, kteří skupují volební hlasy pro své kandidáty. Až v naprostém závěru však čtenář zjistí, že je Cetlička již zavřen ve vězení.

Sedí pro reverzi pod věží a vzpomíná na onen obdivuhodný den 19. listopadu.

Možná však, že k němu posadí nějaké pány z radnice, kterým odpoví na otázku, proč sedí, stručně: „Inu, pro Prahu!“

A pak bude na nich, aby odpověděli: „My také, kamaráde!“³¹

Tato povídka zároveň patří mezi jednu z posledních, jenž tématem zapadají do této „politické kapitoly“, které stihnul Jaroslav Hašek napsat před svým narukováním do Českých

³⁰ HAŠEK, Jaroslav. *Dr. Karel Kramář*. In J.H. *Druhý dekameron – Lidožroutská historie*. Československý spisovatel, Praha 1979. str. 18,19. bez ISBN

³¹ HAŠEK, Jaroslav. *Jak Cetlička volil*. In J.H. *Moje zpověď a jiné povídky*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008. str. 203. ISBN 978-80-7106-374-2

Budějovic k 91. pluku. Během I. světové války se začal měnit Haškův pohled na svět. Při svém účinkování v Rusku podlehl Hašek komunistické propagandě a sám se připojil ke komunistům. Nikdy však nikde Hašek neobjasnil, proč se ke komunistům přidal. Opustil tak svůj dosavadní způsob života. Přestal si užívat bohémského života a stal se z něj typický úředník, kterému se ještě před několika lety sám smál. Co tedy stojí za touto Haškovou sémantickou slepotou jen těžko říct. Naštěstí se však v roce 1920 probral z úřednického života a rozhodl se vrátit ke svému původu – humoristovi, který se na dění kolem sebe dívá s nadhledem a úsměvem.

Po návratu a procitnutí se tak mohl vrátit opět ke své tvorbě. A opět v dílech nechybělo nic z jeho břitkého humoru, který věnoval autoritám, jenž od svého mládí neměl v lásce. Vrátil se také ke své Straně mírného pokroku v mezích zákona. Na přelomu let 1920-1921 vznikla povídka *Protokol II. sjezdu Strany mírného pokroku v mezích zákona z roku 1921*. V této povídce se snaží přiblížit své tvorbě z počátku desátých let 20. století. Opět se zde vrací k Dr. Kramářovi, kterému opět nic nedaruje. Tato povídka však spíše působí jako rekapitulace jeho dosavadního hodnocení politických postav. Nejen, že se zde objevuje již zmiňovaný Kramář, své místo našel Hašek v povídce i pro Machara, který mu byl také velkým trnem v oku. Povídka je na rozdíl od dřívější tvorby tlačena k absurditě již od počátku. Možná na ni měla vliv postava Josefa Švejka, která v tomto období dostávala u Haška velkého prostoru. Možná za tímto hlediskem stojí nově nabitě zkušenosti z Ruska. Na tuto otázku by však dokázal odpovědět pouze samotný Jaroslav Hašek. V povídce *Protokol II. sjezdu Strany mírného pokroku v mezích zákona z roku 1921* však nastává ještě jeden málo vídaný okamžik. Do politického tématu Hašek vložil téma náboženské.

Předseda výkonného výboru strany zahajuje sjezd a pročítá pozdravný telegram papežského nuncia, který ve svém vřelém přípisu zmiňuje se o pronásledování papežských nunciů za husitů, o vřelém přijetí papežského vyslance v české republice, což je známkou pokroku. ... Předseda výkonného výboru oceňuje v krátkých slovech význam papežského státu pro československou korunu na peněžní burze a prosí účastníky, aby vstali a zvolali: „Hallelujah!“³²

³² Tamtéž. str. 329

3.4. Náboženská tematika

Dostáváme se tak k dalšímu tématu, které si u Jaroslava Haška našlo obliby – náboženství. Hašek se nestal kritikem poměrů v církvi až po návratu z Ruska. Naopak, Hašek byl tímto kritikem již od svého působení v Demínce. V té době to však nebylo nic výjimečného, neboť kritizování církve k anarchismu patřilo. Hašek však v tomto ohledu, stejně jako v celém svém anarchistickém působení, nad ostatními vynikal. „Hašek, když se rozpovídal, chlubně vzpomínal na všelijaké vpády do venkovských měst a do klerikálních schůzí, zdálo se, že byl specializován na protiklerikální činnost. Nejplastičtější z jeho vyprávění vynikala jeho utkání, srážky a řečnické pŕtky s úřady, se starosty, s faráři, s učiteli a s četníky, a ovšem ve vyprávění bylo to už haškovsky sytě zabarveno.“³³

Velkou část povídek tedy tvoří povídky, které se určitým smyslem zaměřují na fungování církve. Jistě nešlo pouze o kritiku církve. Vše mělo hlubší význam, šlo o celé náboženství. Církev zde však nesla prapor náboženství. Jednou z významných povídek tohoto zaměření se stala Haškova ranná povídka *Jak se stal Jong-Seng křesťanem* (1908). Stejně jako v povídce *Jak Cetlička volil*, zde můžeme vidět dvě dějové linie. Vypravěčem je Číňan ze Staňkova velkoobchodu v Praze, který vypráví o svém dědečkovi, jenž se nechal křesťanským misionářem přesvědčit o tom, že křesťanství je „lepší a účinnější“ než buddhismus.

V prostém ději popisuje Hašek příběh Jong-Senga, buddhisty, který kvůli své milé je ochoten se stát křesťanem. Souhra okolností Jong-Sengovi opravdu pomůže získat srdce Tsi Či-Kih, misionáře to však stojí život. V povídce se objevují hned dvě výrazná náboženská témata. V prvním z nich se Hašek vrací o několik století zpět, k českému mučedníku Janu Husovi, který církev kritizoval za prodávání odpustek. Hašek samozřejmě nekritizuje prodávání odpustek, které již v jeho době bylo minulostí, zůstává však u motivu vybírání peněz církví.

„Chceš-li naučím tě začátkům víry, která dělí se na články a články na odstavce. Naučím tě modlitbě ranní, zaplatíš za to třicet pu (penězů), naučím tě modlitbě večerní za dvacet pu. Základy víry přidám zadarmo, neboť nechci tě vysávat. Pak tě pokřtím za sto pu. Peněz těch nechci pro sebe, jen pro svůj řád, milý synu. Vniknu pak s tebou do různých tajemství za třicet, dvacet, čtyřicet a šedesát pu. Rozhřeším tě ve jménu božím za hříchy tvé, úplně zadarmo, milý synu, a vroucně

³³ LANGER, František. *Vzpomínání na Jaroslava Haška*. In F.L. *Byli a bylo*. Československý spisovatel, Praha 1971. str. 13. bez ISBN

budeme se modlit spolu, abys dosáhl své tužby, té krásné Tsi Či-Kih, po pěti pu za modlitbu ve prospěch našeho svatého řádu.“³⁴

Motiv peněz a bohatství v církvi se objevuje i v povídce *Lidožroutská historie* (1912). Zde se však nejedná o „pocivé“ vybírání peněz od věřících, zde se jedná přímo o okrádání. Slovo pocivé jsem zvolil úmyslně, neboť oproti tomu co se objevuje v *Lidožroutské historii*, to tak opravdu působit může. V *Lidožroutské historii* je hlavní postavou Alexej Dimitrij Kurilovič, který nabývá majetku díky „zázrakům“, což ovšem vadí policii, na kterou má Hašek také spadeno, a tak je Kurilovič vyslán, aby získal divochy v Tichém oceánu na pravoslavnou víru. Zdejší obyvatelstvo je však tvořeno lidožrouty, a tak Kurilovič nedopadne dobře. Dobře ovšem dopadne pravoslavná víra, která stejně jako v povídce *Jak se stal Jong-Seng křesťanem* i po smrti misionáře zanechá stopy na místních obyvatelích.

„Oddal se do vůle boží, poučoval před klecí shromážděné o pravoslaví a tloustl den ode dne, až praskl. Měl nejchutnější maso, takže na ostrově Roramuro jsou tak zuřivě pravoslavnými, že dokonce přemluvili jednoho katolického misionáře, nežli ho narazili na rožeň, aby přijal křesťanství.“³⁵

V povídkách Haška tedy rozhodně neplatí staré české přísloví: Vlk se nažral a koza zůstala celá. Důležitým prvkem povídek, zejména *Lidožroutské komedie* je prolínání vysokého s nízkým, které zde velmi úzce souvisí s dvěmi rovinami vyprávění. První, nízká, popisuje ostrov v Tichém oceánu, kde je obyvatelstvo tvořeno lidožrouty. Druhá rovina, vysoká, se odehrává v Rusku, kde Hašek líčí poměry v pravoslavné církvi. Jaroslav Hašek tak velmi předstihl dobu nejen svými tématy, které budou pravděpodobně aktuální pořád, ale v jeho dílech se začíná objevovat jeden z předních rysů postmoderní literatury – prolínání vysokého s nízkým. Bylo by tedy zajímavé pokusit se zaměřit na toto průkopnictví. Zda to byla pouhá náhoda či je opravdu Hašek velkým prorokem. Tato otázka však zůstane i po vzniku této práce nevyřešena, jelikož se zcela vymyká nejen tématu této kapitoly, ale i tématu celé práce

³⁴ HAŠEK, Jaroslav. *Jak se stal Jong-Seng křesťanem*. In J.H. *Moje zpověď a jiné povídky*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008. str. 81. ISBN 978-80-7106-374-2

³⁵ Tamtéž. str. 169

Vraťme se tedy ještě naposled k povídce Lidožroutská komedie, která nám pomůže v přesunu k dalšímu výraznému tématu Haškovy tvorby. Za tento přechodník můžeme považovat větu:

„Chyba ovšem je, že všechny tyto skupiny lidožroutů nevydávají časopisy ...“³⁶

3.5. Mystifikace a Svět zvířat

Dalším tématem, kterému bych tedy chtěl věnovat pozornost, je tvorba Jaroslava Haška v různých redakcích, zejména v redakci Svět zvířat, kde působil v roce 1910. Tato nepříliš dlouhá epizoda ukázala čtenářům v plné kráse umění Haškovy mystifikace. Do redakce Světu zvířat Haška přivedl jeho kamarád z dob studií Ladislav Hájek, který v té době byl redaktorem časopisu. Pomohl tak Haškovi v dobách nejtěžších, kdy Hašek neměl, kde spát, co jíst.

Jaký byl vůbec časopis Svět zvířat než do něj poprvé začal přispívat Jaroslav Hašek? „Svět zvířat byl zábavný a popularizující list pro chovatele zvířat, majitele psů králíků, drůbeže. Prakticky byl list ceníkem zvířecích exemplářů, které se nacházely v psinci Svět zvířat. Vedle drobných rad a pokynů přinášel články a zajímavosti, většinou nepůvodní, překlady z cizích, hlavně německých žurnálů. Zprávy sice měly snést kritiku odborné veřejnosti, musely však být psány formou populární, přístupnou čtenářům z řad zemědělců a domkářů.“³⁷

Podle popisu Radka Pytlíka tedy časopis vhodný pro tvorbu Jaroslava Haška, který se právě v této době chystal na svatbu s Jarmilou Mayerovou. Ovšem nebyl by to Hašek, kdyby pouze informoval a nevytvářel vlastní názor, nesnažil se působit na lidskou mysl. Začal však opatrně. Nejprve se pouze snažil přizpůsobit články ze zvířecího světa k obrazu širší společnosti. Když uviděl, že se jeho článkům dostává u širší veřejnosti velkého zájmu, začal si ve svých článcích víc a víc vymýšlet.

Dobrym příkladem mohou být *Zajímavosti ze světa zvířat*, které později vyšli i knižně ve Druhém dekameronu. Hašek se zde věnuje tématům jako zvířata a alkohol, používání včel ve válečnictví či myšlení nosorožců. Vrcholem *Zajímavostí* však byl Haškův sloupek o velrybách, kdy jednoznačně zpochybňuje čtenářovu vnímavost a inteligenci. Nejprve sám

³⁶ Tamtéž. str. 166.

³⁷ PYTLÍK, Radko. *Toulavé house*. Mladá fronta, Praha 1971. str. 161. bez ISBN

informuje o vymyšleném článku, který vyšel v Německu a následně sám upozorňuje čtenáře, aby všemu nevěřil:

„To už přece bylo příliš velké tahání čtenářů za nos!“³⁸

Mohlo by se zdát, že těmito zajímavostmi ze světa zvířat dosáhl Hašek svého vrcholu mystifikační tvorby, Hašek však šel ještě dál – začal si vymýšlet nová zvířata.

„Během let vytloukli redaktoři Světa zvířat kdejaký materiál o zvířatech, a když jsem po nich převzal redakci, seznal jsem, že není zvířete, o kterém by se již v časopise nepsalo. Byl jsem tedy nucen vymýšlet si zvířata, což mně dalo menší práci než psát o zvířatech dávno již objevených.“³⁹

Z tohoto prohlášení autora může vše působit, že vše zamýšlel s dobrým úmyslem. Nebyl by to však nám dobře známý Jaroslav Hašek, kdyby i do své autobiografie si příběh nezkrášlil, a vůbec by to již nebyl Jaroslav Hašek, kdyby se nepokusil alespoň částečně vyvolat vlnu pozdvižení.

Začala tak pravděpodobně nejslavnější epocha časopisu Svět zvířat. Hašek dokázal mezi čtenáře přilákat nejen obyčejné lidi, kteří se o svět zvířat zajímali jen okrajově, podařilo se mu získat náklonnost i přírodovědců. Zájem vzbudil nejen informacemi, které byly stejně těžko vyvratitelné jako prokazatelné. Důvodem k důvěře v přesnost informací mohla být zeměpisná přesnost výskytu „nového“ zvířete. Je to jedna z věcí, která prochází celým Haškovým dílem, ať se již jedná o pouhý časopisecký článek, jednu z mnoha povídek či nedokončený román o Švejkovi. Přesné určení místa. U málokterého autora bychom dokázali s tak velkou přesností určit místo, kde se děj odehrává. Velkým konkurentem by Haškovi jistě byl irský spisovatel James Joyce. I ten by však s Haškem pravděpodobně prohrál.

Haškovi hrdinové se pohybují po celém světě a Hašek se vždy uchýlí k přesné lokalizaci místa. Pouze v několika málo případech si Hašek vymýšlí neexistující města či neuvede název města (Utrpení pana Tenkráta). Část povídek, které se odehrávají v Praze mohou být pramenem pro historické toulky Prahou.

³⁸ HAŠEK, Jaroslav. *Zajímavosti ze světa zvířat*. In J.H. *Druhý dekameron – Lidožroutská historie*. Československý spisovatel, Praha 1979. str. 97. bez ISBN

³⁹ Tamtéž. str. 52

„Odehrávají-li se v Praze, je téměř vždy uveden název reálné ulice či podniku ... a to i v případech, které se mohou jevit zbytečné ... jestliže je děj prostorově dynamizován ..., můžeme díky detailnímu popisu sledovat pohyb doslova s plánkem Prahy v ruce.“⁴⁰

Hašek tedy svou mystifikaci v ději často nahrazuje právě popisnou přesností. V přesný popis míst však můžeme doufat právě jen v smyšlených příbězích. Jedná-li se o příběh, který má být autobiografickým, tak se častokrát ani zde nedozvíme pravdu. Vše souvisí s Haškovou tajemností. Muž, který velmi rád slýchal příběhy ostatních, se sám málokdy svěřil. Veškeré příběhy kolem něj byly a dodnes jsou zahaleny určitým tajemstvím. Skvělým příkladem nám pro potvrzení této teze může být několik jeho autobiografických povídek, kterým se věnoval především po návratu ze své mise v Rusku. Jedním z těchto textů je povídka *Jak jsem se setkal s autorem svého nekrologu* (1921). V povídce se vrací k historikům, které během Haškova působení v Rusku byly na našem území šířeny. Samozřejmě, jak již z názvu vyplývá, vrací se pouze k historikům, které se týkali poplašné zprávy o jeho úmrtí ve válce.

*„Navrátiv se do vlasti, shledal jsem, že třikrát byl jsem oběšen, dvakrát zastřelen a jednou rozčtvrcen divokými vzbouřenými Kirgizy u jezírka Kale-Yšela.“*⁴¹

I zde, v tomto relativně vážném tématu, si Hašek pomáhá hyperbolizací, která je u jeho povídek výraznou složkou humoru. Celá povídka je však nezvykle na Haškovu temná. Z jeho líčení návštěvy autora vlastního nekrologu, které zajisté působí komicky, číší neobvyklá hrůza, které Hašek doposud v žádném jiném díle nevyužil. Sám Hašek si je jistě tohoto děsu vědom a sám přirovná svou návštěvu novináře k Erbenově Svatební košili. I v další povídce, o které není pochyb, že je smyšlená, se objevují temná témata, které doposud Hašek ze své tvorby vypouštěl úplně či se je snažil skrýt pomocí vtipného dialogu. I zde, v povídce *Moje zpověď* (1921), se přenesením děje do absurdní roviny, dostáváme k Haškově komice, na kterou jsme byli zvyklí z jeho předválečných povídek. Čtenářovi však dozajista neujde určitý vývoj, kterým si Jaroslav Hašek musel za první světové války projít. V žádné jiné povídce pravděpodobně nenalezneme tolik násilí, jako ve vlastní zpovědi autora.

⁴⁰ GILK, Erik. *Dvojí humor v povídkách Jaroslava Haška a Karla Poláčka*. In Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století. František Šalé – ALBERT, Boskovice, 2004. str.155,156. ISBN 80-7326-025-5

⁴¹ HAŠEK, Jaroslav. *Jak jsem se setkal s autorem svého nekrologu*. In J.H. *Moje zpověď a jiné povídky*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008. str. 264. ISBN 978-80-7106-374-2

Hašek v povídce *Moje zpověď* nejen brání svoji čest tím, že ji převádí až k nonsensu, ale opět se zde také vrhá do útoku a to opět proti politickým a náboženským autoritám. Nejprve se však zastavme u prvního teze – obrana pomocí převedením obvinění do nonsensu.

„Ve věku tří měsíců že jsem zakouzl svou kojnou, což mělo dohru před senátem trestního soudu v Praze, kde moje matka za mé nepřítomnosti byla odsouzena na tři měsíce pro nedbalý dozor nad dítětem.“⁴²

Pro ukázkou bude jistě stačit tento krátký úryvek z Haškovy povídky. Zde jistě poznáváme již několikrát probíranou Haškovu absurditu, ale objevujeme ji zde v jiné formě než jaké ji známe např. z Haškovy nejznámější literární postavy, Švejka – absurditu jako nesmysl, namísto již poznané absurdity – blbosti. Rozdílem mezi těmito pojmy se snaží objasnit Sylvie Richterová.

„Blbost – idiocii – je třeba jako literární figuru odlišit od nesmyslu – nonsensu: estetický požitek z nonsensu pramení z toho, že jevy nemožné jsou podány jako cosi přirozeného nebo alespoň jako něco, co se skutečně událo, zatímco účinek blbosti je vyvolán dovednou dávkou realismu: absurdní jev je opravdu možný nebo alespoň vysoce pravděpodobný, ne-li dokonce běžný.“⁴³

Zde je velmi přesně vystihnuto jaký rozdíl v absurditě byl zamýšlen vystihnout na povídce *Moje zpověď*. Absurdita – blbost – se je něco, čím se často vyznačují právě Haškovy literární postavy, které kvůli svému jednáním (blbosti) dokážou působit realisticky, kdežto zde těžko nacházíme jakýkoliv odraz skutečnosti.

Zároveň však v této povídce nacházíme i Haškův útok na autority, který provází celou jeho tvorbu. Doposud jsme se však věnovali pouze útokům na politické činitele či ataky zaměřené proti církvi. Nyní se však podívejme na další cíle Haškova útoku. Jedním z nejvýznamnějších terčů se díky postavě Švejka stala armáda a byrokracie

3.6. Voják Švejk a vězeň Šejba

Nejznámější Haškovou postavu se bez jakýchkoliv pochybností stal Josef Švejk. Samotná postava dokonce zastihuje i samotného autora. Veškerá sláva Švejka však přišla až

⁴² Tamtéž.

⁴³ RICHTEROVÁ, Sylvie. *Ticho a smích*. Mladá fronta, Praha 1997. str. 22,23. ISBN 80-204-0662-X

se vznikem románu *Osudy dobrého vojáka Švejka*, kterému v této kapitole nebudeme věnovat zvláštní pozornost. Zaměříme se spíše než na román na samotného Josefa Švejka, který vstoupil na literární pole již v roce 1911 a v těchto letech rozhodně nevypadal jako o jeho deset let starší verze. Jak tedy vznikala nejznámější česká postava?

Sám Jaroslav Hašek věděl od počátku, že ve Švejkovi objevil něco, co může dobýt svět, jak zachycuje Sylvie Richterová ve vyprávění Haškovy manželky Jarmily.

„Nevíš, kde je ten papír, na kterém jsem včera začal psát? Začal jsem psát a pak jsem nad tím usnul. A byla to taková dobrá myšlenka. Napadlo mě něco ohromného. A teď jsem to nějak zaspal. Našli jsme papír v uhláku. Byl na něm jenom nadpis: „Pitomec u kumpanie.“ A pod tím: „Dal se superarbitrovat pro blbost...“ Hašek si tím trochu lámal hlavu a pak mi začal diktovat Švejka. Bylo to v roce 1911 a byla z toho povídka *Dobry voják Švejk*. „Ale není to to, co to mělo být. Víš, měl jsem takovou představu něčeho nového, ohromného. A zaspal jsem to.“⁴⁴

Tak takto se zrodil v hlavě Jaroslava Haška Josef Švejk. Stejně jako většina Haškových postav upadl i Švejk do zapomnění. Hašek si na něj vzpomněl až v roce 1917, během své služby v legiích. V této době vydal Hašek knížku *Dobry voják Švejk v zajetí*. Po vydání knihy Hašek podruhé odstrkává Švejka stranou. Na trvalo se k němu vrací až po návratu z Ruska v roce 1920, kdy se mu stává i osudným.

Vraťme se nyní tedy do roku 1911 a přibližme si tehdejšího Švejka. Vůbec první povídkou, kde se Švejk objevil, byla povídka s názvem *Švejk stojí proti Itálii*. Již zde se objevují hlavní rysy nám tak dobře známé postavy z dvacátých let 20. věku. Avšak rozdíl je zde patrný již od samotného úvodu.

*„Švejk šel na vojnu se srdcem veselým. Jednalo se mu o to, aby užil na vojně nějakou legraci, a podařilo se mu uvést, v úžas celou posádku v Iridentu i s hlavním velitelem. Švejk byl stále usměvavý, líbezný ve svém chování, a proto snad byl také stále zavřen.“*⁴⁵

Těmito slovy začíná Hašek osudy Švejka. Švejk se zde jednoznačně jeví jako postava, které nezáleží na ničem vážném, k životu mu stačí legrace. V úvodním odstavci je vystižena i další vlastnost, která Švejka bude provázet i v jeho následném putování - „líbezný ve svém

⁴⁴ Tamtéž. str. 33

⁴⁵ HAŠEK, Jaroslav. *Švejk stojí proti Itálii*. In J.H. *Druhý dekameron – Lidožroutská historie*. Československý spisovatel, Praha 1979. str. 103. bez ISBN

chování, a proto snad byla také stále zavřen.“ Již od počátku Švejk pobuřoval své okolí, především tedy své nadřízené, tím, že se choval uctivě a uctivě také odpovídal. Přinesl tedy do armády, kde bylo zvykem poněkud jiné vystupování, něco nového. U tohoto chování zůstal Švejk celých dvanáct let svého života s Jaroslavem Haškem.

V prvních setkáních se Švejkem však nacházíme již zmiňovanou absurditu – nonsensu, kdežto později se Hašek začal uchýlovat k absurditě – idiocii. Zřetelným důkazem nám může být, když důstojník Walk žádá Švejka, aby přinesl kvér. Švejk však místo kvéru přináší tele a na otázku zda ví, co je kvér odpovídá, že přeci toto je kvér. Je velmi málo pravděpodobné, že by kdokoliv dokázal zaměnit kvér s teletem, a tak se tedy dostáváme k nonsensu. „...Hašek vyvolává krizi vztahu mezi znakem a tím, co je označováno, a ruší tak možnost stanovit, jsou-li totožné, anebo odlišné.“⁴⁶

Hašek se však snaží veškeré Švejkovo chování omluvit jeho dobráctvím., což je vlastně dalším výrazným rysem Haškových postav. „Primitivní uvažování se halí dobráctvím...“⁴⁷ Tímto dobráctvím své postavy Hašek polidšťuje a snaží se je více přiblížit svým čtenářům, kteří se poté vždy raději přiklání na stranu hlavní postavy (autorova dobra), než na stranu úřadů, armády a dalších, kteří v Haškových dílech znázorňují to špatné, zlo. U Švejka, stejně jako Haška, je téměř vždy vina na straně úřadu, jenž využívá absurdních praktik. Typický příklad úřednické a autoritářské absurdity Hašek vystihuje v další švejkovské povídce *Superarbitrační řízení s dobrým vojákem Švejkem*.

„Kdykoliv prohlížím maroda, činím tak z přesvědčení, že se nemá mluvit o ‚superarbitare, nadzkoumání‘, nýbrž o ‚superdubitare, nadpochybování‘, že takový marod je nade vši pochybnost zdráv jako ryba. Z tohoto principu také vycházím. Předpisuji chinin a dietu. Za tři dny proboha prosí, abych je pustil z nemocnice. A když mezitím umře takový simulant, učiní to naschvál, aby nás dopálil a nemusel si ten podvod odsedět. Tedy ‚superdubitare‘ a ne ‚superarbitare‘. Pochybovati o každém do jeho posledního vzdechu.“⁴⁸

V úvodních povídkách se Švejkem, byla každá povídka zaměřena na jiné autority. *Švejk stojí proti Itálii* bylo „věnováno“ armádě, *Superarbitrační řízení s dobrým vojákem*

⁴⁶ RICHTEROVÁ, Sylvie. *Ticho a smích*. Mladá fronta, Praha 1997. str. 31. ISBN 80-204-0662-X

⁴⁷ PAPOUŠEK, Vladimír a kolektiv. *Dějiny nové moderny*. Academia, Praha 2010. str. 262. ISBN 978-80-200-1792-5

⁴⁸ HAŠEK, Jaroslav. *Superarbitrační řízení s dobrým vojákem Švejkem*. In J.H. *Druhý dekameron – Lidožroutská historie*. Československý spisovatel, Praha 1979. str. 113,114. bez ISBN

Švejkem se zase dotýkalo byrokratických úředníků. Zbývá tak poslední velká instituce, kterou Hašek neměl v oblibě – církev. I na ni se se svým Švejkem zaměřil. V povídce *Dobryj voják Švejk opatřuje mešní víno* sledujeme Švejka jak slouží vojenskému duchovnímu Kleinschrodtovi, stejně jako o deset let později slouží feldkurátovi Katzovi.

Švejkovská povídka s náboženskou tematikou má však již rovnocenného předchůdce. Je jím vězeň Šejba z roku 1908. V povídce *Vzpouřte se Šejby* (1908), Hašek přivádí čtenáře do prostředí tehdejších vězení. Šejba zde za ministrování dostává knedlík k obědu navíc. Jednoho dne mu však tuto odměnu v podobě knedlíku seberou. Šejba se rozhodne přestat s ministrováním. Stávkuje do té doby, dokud mu není navrácen zpět jeho knedlík navíc.

Povídka vznikla již v roce 1908, tedy v době, kdy Hašek stále koketuje s anarchismem. Jak již zde bylo zmíněno, tak celý anarchismus se projevoval velkou nenávistí k náboženství. I zde tedy, pod vlivem anarchismu se Hašek pouští do kritiky církve, zejména obohacování církví. Šejba i kaplan jsou zde klasickými představiteli církve, kteří jsou věřící, ale zadarmo sloužit nebudou. Při výsledku, kterého Šejba dosáhl si stejnou myšlenku uvědomuje i kaplan a povídá panu správci: „...tři zlaté za kázání je přece jen troch málo. Přičinite se, abych dostal deset korun, jinak budu příště stávkovat já ...“⁴⁹

Dalším motivem, objevujícím se v této povídce, který Hašek později rozvinul např. v již zmiňované povídce *Česká kuchyně*, je příběh pan správce, který by již nejráději seděl ve vinárně u dobrého jídla, místo toho však musí čekat než Šejba dokončí ministrování.

V povídce *Vzpouřte se Šejby* lze tedy vidět počátek mnoha motivů, které v následujících letech Jaroslav Hašek opakovaně využívá, zatímco Šejbovo vystupování na literárním poli touto kratičkou epizodou skončilo. Šejba se objevil ještě v jedné kratičkové povídce *Výprava zloděje Šejby* (1913), jejíž literární hodnota však pro celkové hodnocení Haškovy tvorby nemá velkou cenu.

Zůstaňme však ještě u Šejby z roku 1908 a zaměřme se na vypravěčský styl, kterým Jaroslav Hašek tuto povídku vystavěl. „Orální styl je využit jednou v řeči vypravěče, podruhé v promluvách postav, v rozsáhlých pasážích přímé řeči.“⁵⁰ Takto je v knize *Dějiny nové moderny* hodnocena Haškova povídková kniha *Můj obchod se psy a jiné humoresky* z roku 1915. Ovšem tato charakteristika by přesně pasovala i na povídku o sedm let starší, tedy *Vzpouřte se Šejby*, kde také nacházíme přímou řeč, dialogy postav a řeč vypravěče.

⁴⁹ HAŠEK, Jaroslav. *Vzpouřte se Šejby*. In J.H. *Moje zpověď a jiné povídky*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008. str. 79. ISBN 978-80-7106-374-2

⁵⁰ PAPOUŠEK, Vladimír a kolektiv. *Dějiny nové moderny*. Academia, Praha 2010. str. 262. ISBN 978-80-1792-200-5

Opravdu je tedy možno považovat tuto povídku za „opravdový“ počátek humoristické tvorby Jaroslava Haška. Jediným výrazným prvkem, který se v této ranné povídce neobjevuje je mystifikace, té začíná Hašek ve větším množství využívat až o pár let později. V povídce se však neobjevuje ani téma maloměšťáctví, které Haškovu tvorbu také poznamenalo.

3.7. Maloměšťák pan Tenkrát

Toto téma se však prosakuje celou povídkovou knihou Trampoty pana Tenkráta (1912). Zejména tedy ústřední povídkou *Utrpení pana Tenkráta – Historie poučná a odstrašující*. Jedna z nejdelších povídek, které za svůj život Jaroslav Hašek napsal se odehrává v městečku nazvaném N. Název města N. zde může být záměrný. Nejedná se totiž o situaci, která by se odehrávala v jednom jediném městě, děj se odehrává v každém městě. Hašek tedy raději, než by obětoval jedno město, které by zde zastupovalo města ostatní, zvolil název N. Za písmeno N. si však může každý libovolně dosazovat města, která se mu zamloují, a která budou popisem odpovídat Haškovu fikčnímu městečku. S názvem N. jsme tedy narazili na první podivuhodnost této povídky. Jindy do nejmenších detailů popsané místo děje se nyní stává záhadným.

Pojďme si nyní přiblížit alespoň velmi stručně děj této povídky z roku 1912. Pan Tenkrát vypráví svůj příběh, který se odehrál, když bydlel v N. Tamní berní úředník se jej zde ujal a snažil naučit „slušným mravům“. Nakonec panu Tenkrátovi vybral i manželku. Nikoho nepřekvapí, že tou dívkou, která se měla stát jeho ženou byla dcera tamního vrchního berního úředníka pana Banzeta. Pan Tenkrát se rozhodne před tímto životem utéct. O útěk se pokusí několikrát. Ani jednou však nedokáže vyklouznout ze spárů pana Banzeta a městečka N.

V povídce je tedy velmi značný Haškův výsměch maloměšťácké malichernosti, kterou Hašek opovrhoval a svými životními postoji ji popíral. V panu Banzetovi stvořil Hašek typický příklad maloměšťáckého člověka. Pan Banzet žije spořádaný život, dbá na veškeré zákony a především dbá na to, aby se nedostal do řečí či se nestýkal se špatnými lidmi. Schází se tedy jen s vybranou společností, kterou tvoří pan děkan, okresní hejtman, řídicí pan učitel a místní starosta. Tato společnost se schází v „dobrém“ hostinci U koruny, kde „mají výbornou papričku, znamenitý ležák, slušné osvětlení. Vedou zde příjemné rozhovory, každý ví, co si může dovolit, jeden ctí druhého, žádné bratříčkování jako jinde, veselí a přitom slušně

odměření.⁵¹ Takto zní popis místa, které by měl navštěvovat každý spořádaný občan. Hašek se však snaží ukázat Tenkráta (vypravěče) v nezkaženém světle. Nakonec však pan Tenkrát (obyvatel městečka N.), i přes snahu klást odpor, podlehne. Z čehož tedy vyplývá, že pan Tenkrát má v povídce dvě tváře. Tyto dvě tváře vytváří způsob Haškova vyprávění, kdy opět používá dvou časových rovin, které v závěru splynou. Jednou tváří je muž, který s odstupem vypráví o svých osudech v N. Druhou tvář ukazuje pak Tenkrát ve svém příběhu, který právě vypráví.

Odskočme se nyní od tématu povídky a podívejme se na vypravěčský styl Haška v této povídce. Užití dvou časových rovin není u Haška nic nového. V rovině retrospektivní však Hašek velmi často úmyslně zapomíná na dialogy. Mluví zde tedy pouze pan Banzet, který se sám ptá a zároveň si sám odpovídá.

„Nemohu si myslet horšího člověka nad toho, který ve svých vtipech uráží své představené. Přestavení musí být. Že musí? Pravdaže musí být. Považte si, že by každý byl jen představeným, ergo vy byste byl vrchním berním, sluha František také vrchním berním a já také tímtež. Ptám se vás, šla by práce tak rychle, jako jde nyní? Že ne? To si myslím, milý pane.“⁵²

Tento vypravěčský styl v dalších povídkách budeme u Haška jen stěží hledat. Hašek se zde možná snažil objevit nový druh svého vypravěče. Pravděpodobněji však použil tuto variantu pro zesílení výsměchu panu Banzetovi, který je zde zástupcem maloměšťáctví. Pokud je druhá varianta pravdivá, tak Haškův styl vyprávění jednoznačně splnil svůj účel.

V závěru analýzy povídky se přeci ještě vraťme k tématu maloměšťáctví a hlavnímu hrdinovi panu Tenkrátovi. Jeho postupnou integrace do města potvrzují slova autorů Dějin nové moderny.

„Předvedl tu (Jaroslav Hašek) výstižnou, trpce úsměvnou karikaturu soudobé maloměšťácké společnosti, kterou opřel zejména o problém nepřekročitelnosti jí vymezených vazeb a hranic. ... ale také neschopnost, respektive nechuť klíčových aktérů vymanit se z tohoto svazku.“⁵³

⁵¹ HAŠEK, Jaroslav. *Utrpení pana Tenkráta*. In J.H. *Druhý dekameron – Lidožroutská historie*. Československý spisovatel, Praha 1979. str. 209. bez ISBN

⁵² Tamtéž. str. 204, 205

⁵³ PAPOUŠEK, Vladimír a kolektiv. *Dějiny nové moderny*. Academia, Praha 2010. str. 195. ISBN 978-80-1792-200-5

Pan Tenkrát byl nucen stát se jedním z maloměšťáků, kdyby však našel v sobě více odvahy, tak se jím stát nemusel a nadále by mohl svůj příběh vypravovat po pražských hospodách. Hašek se tedy pomocí pana Tenkráta snaží upozornit spoluobčany na jejich maloměšťácké chování, které vidí všude kolem sebe.

„A tím končím, vzpomínaje ještě stále na smutný úsměv páně Tenkrátův, tohoto ubožáka, který sloužit může za typ právě slovanské povahy ...“⁵⁴

Hašek však zde neukazuje žádný účinný prostředek, jakým by se z těchto kruhů šlo vymanit a podepisuje se tak již pod názor o nepřekročitelnosti těchto hranic.

⁵⁴ HAŠEK, Jaroslav. *Utrpení pana Tenkráta*. In J.H. *Druhý dekameron – Lidožroutská historie*. Československý spisovatel, Praha 1979. str. 237. bez ISBN

4. Pokračovatelé Jaroslava Haška

Dílo Jaroslava Haška, po jeho náhlé smrti v roce 1923, neupadlo do zapomnění, jak to často u umělců bývá. Naopak. Po Haškově smrti oblíbenost českého humoristy rostla. Není tedy divu, že se někteří autoři vydali v Haškových stopách. V této kapitole si přiblížíme několik těchto „pokračovatelů“. Je však velmi obtížné vybrat několik málo autorů, kteří svým dílem odkazují na tvorbu z počátku 20. století. Vybral jsem tedy trojici autorů, kteří se výrazně liší a přeci je něco spojuje. To něco v téhle větě významově zastupuje jméno Jaroslava Haška.

Pro rozbor jsem zvolil dva autory téže generace jako byl Jaroslav Hašek. Prvním z nich je Karel Vaněk, který dovedl putování Švejka do konce. Druhým je Haškův blízký přítel Zdeněk Matěj Kuděj, jenž vydal několik knih, ve kterých popisuje své příhody z cest. Na těchto cestách mu byl společník právě Jaroslav Hašek. Třetím spisovatelem, jemuž se zde budeme věnovat je pábítel Bohumil Hrabal.

Samozřejmě by do této kategorie tzv. pokračovatelů patřilo mnoho dalších spisovatelů. Musíme však pracovat na omezeném prostoru a snažit se zachovat kontinuitu textu. Alespoň tedy zde v úvodu bych se krátce chtěl zmínit o autorech, na které se zde nedostalo. Jedním z těchto opomenutých autorů je Vladimír Vokolek, který na konci 50. let 20. věku vytvořil absurdní dílo *Tak pravil Švejk* (1959). Tento Švejkovský paramýtus čekal celé tři desítky let než mohl být vydán. Jistě by si zde své místo zasloužil, přednost však dostali spíše humorističtí autoři.

Jedním z humoristických autorů, kterého lze také nazvat pokračovatelem Haškovy literární tradice je Miroslav Švandrlík se svou knihou *Černí baroni* (1969). Stejně jako u Vokolka se tato kniha dočkala svého vydání až po sametové revoluci. „Pokračovatelé“ však nebyli jen čeští autoři. Jedním ze zahraničních autorů, kteří přímo odkazují na Jaroslava Haška je Bertolt Brecht. Tento německý dramatik napsal volnou parafrázi Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války, kterou pojmenoval *Švejk ve druhé světové válce* (1943).

Dalo by se najít podstatně více autorů, kteří chovají určitý vztah k Jaroslavu Haškovi, my se však zaměříme na již výše zmíněné tři autory.

4.1. Když dva dělají totéž, není to totéž

Jako prvního „pokračovatele“ Jaroslava Haška jsem zvolil Karla Vaňka. Myslím, že na úvod nemohl být vybrán nikdo jiný než právě Vaněk. Než se dostaneme k přímé návaznosti Vaňka na Haška, tak si nejprve krátce přiblížme kdo vůbec Karel Vaněk byl. Vaněk, narozen roku 1887, byl o pouhé čtyři roky mladší než Hašek, přesto však mezi nimi byla ohromná propast, kterou zacementovala až 1. světová válka. Karel Vaněk byl znám jako novinář, fejetonista a především autor stěpin, když v roce 1920 vydal svou první knihu *Charašó pán, da?* V této vzpomínkové knize popisuje své osobní zážitky z války a zajetí. Již zde, ač neúmyslně, se začíná přibližovat Haškovi. Oba dva líčí válku odlišným způsobem než jejich vrstevníci. Další významným společným prvkem v životě těchto dvou humoristických spisovatelů je nakladatel Adolf Synek, který si u Haška „objednal“ román o Švejkovi. Když tedy o tři roky později Jaroslav Hašek umřel nad nedokončenými *Osudy*, tak Synek okamžitě věděl, kdo dokončí toto dílo. Již necelý měsíc po Haškově pohřbu se do pokračování pustil Karel Vaněk. Vaněk již Švejka delší dobu znal a choval k němu velkou obdiv. Poprvé se však o Švejkovi vyjádřil až v roce 1924 v článku *Za mrtvým humoristou*.

„Švejk v něm je vyvrcholením lidské moudrosti, každý v jeho očích dělá to, co může, jeho činnost je výslednicí jeho poměrů a jinak si počínat nemůže. Rozumí tomu, že ti, kdož mají v rukou moc, mají i ke všemu právo: nekáže to, že lidé bez moci nahrazují ji právem svým.“⁵⁵

Názory ohledně práv na Haškovo dílo či účtů k právě zesnulému autorovi se zde pokusíme vynechat, jednalo by se totiž o pouhé spekulace, které s výsledným dílem, které zde má být analyzováno, nemají nic společného. Zaměřme se tedy na samotný text.

„Biegler vzal si plnou sklenici, usedl potom zcela skromně k oknu a čekal na vhodný okamžik, aby mohl hodit do povětří některé své znalosti z učebnic. Poručík Dub, kterému ty hrozné přiboudliny lezly do hlavy, klepal prstemo stůl a zčistajasna obrátil se k hejtmanovi Ságnerovi:

⁵⁵ PYTLÍK, Radko. *Švejk za první světové války v ruském zajetí a v revoluci*. In Karel VANĚK, Jaroslav HAŠEK. *Švejk za první světové války v ruském zajetí a revoluci*. XYZ, Praha 2009. str. 606. ISBN 978-80-7388-213-6

„S okresním hejtmanem jsme vždy říkali: Patriotismus, věrnost k povinnosti a sebezpůsobení, to jsou ty pravé zbraně ve válce! Připomínám si to zejména dnes, když naše vojska v dohledné době překročí hranice.“⁵⁶

Těmito slovy se Jaroslav Hašek nedobrovolně rozloučil se čtenáři. Bylo tedy na Karlu Vaňkovi, aby se Švejkem pokračoval na jeho cestě a dovedl jej až do cíle. Jak známo, tak si Hašek nedělal žádné poznámky a nechával si pouze čtvrt až půl poslední stránky, aby následující den mohl pokračovat přesně tam, kde skončil. Před Vaňkem tedy stál podobný úkol. Jak již bylo řečeno, tak Vaněk měl díky knížce *Charašó pán, da?* zkušenosti s touto tematikou. Dějově tedy nebylo navázání tak obtížné. Větším problémem tak bylo, aby se z díla nevytratila jeho specifická, kterou se právě Hašek a jeho Švejk lišili od ostatních. Tato specifická byla obsažena především ve stylu vyprávění, humoru a samotném životu Jaroslava Haška. Podívejme se tedy zvláště na každý z těchto prvků.

Začneme tedy životní zkušeností autorů, která se projevuje v díle. Haškově životní empirii byla věnována podstatná část předešlé kapitoly, není tedy nutné ji opakovaně rozebírat. Zaměříme se tedy na Karla Vaňka. Vaněk se sám aktivně účastnil 1. světové války, a tak bez jakýchkoliv větších problémů mohl popsat život českého vojáka ve válce. Válečná dějová linie tedy za Haškovou nezaostává. Naopak ji v některých pasážích převyšuje, jelikož Vaněk se oproti Haškovi zaměřoval na více detailů z bitevních polí, kdežto Hašek (Švejk) stojí na bitevním poli a přeci stojí mimo, nad ním. A právě „nad“ toto bitevní pole se Vaněk dostat nedokázal. Vaněk se tedy více přibližuje ke klasickému zařazení mezi válečné romány, které psali Medek či Kopta. I Vaněk však v díle také užívá dobových historek, které dosahují podobné kvality jako historiky Haška. Nenacházíme zde však tyto historiky v takovém množství jako u Haška. Přesto však díky těmto historikám a anekdotám zůstávají *Osudy humoristickým románem*. „V humoristickém románě totiž nejde o průběh historických dějů a událostí, ale o kvalitu humoru, o umělecké zpracování Švejkových osudů.“⁵⁷

A tak tomu opravdu je i u Karla Vaňka. Nadále zůstává středem románu Josef Švejk. I ten se však u Vaňka mění. Není se čemu divit. Vystihnout Švejka stejně jako jeho tvůrce Hašek je nemožné. Tato nemožnost vystihnout Švejka spočívá především v tom, že Švejk žil především v Haškově hlavě. Na stránkách se objevovala pouze figura s tímto označením,

⁵⁶ HAŠEK, Jaroslav. *Švejk za první světové války v ruském zajetí a v revoluci*. In Karel VANĚK, J.H. *Švejk za první světové války v ruském zajetí a v revoluci*, XYZ, Praha 2009. str. 47. ISBN 978-80-7388-213-6

⁵⁷ Tamtéž. str. 608.

kteřá není nijak charakterizována. Ani fyzicky, ani duševně. O fyzickou charakteristiku Švejka se postaral Haškův přítel Josef Lada. Sám Hašek nikde svého hrdinu nepopsal.

O duševní charakteristiku se pokusil právě Karel Vaněk ve svém pokračování. Z Haškova hrdiny, u kterého nikdo neví, zda je génius či idiot, se stává sabotér a šibal. Velmi dobře Haškova Švejka vystihnul Bohumil Hrabal:

„To (Švejk) je postava nesmírně cudná, je to postava, která je, jak jsem to řekl, hieroglyf lidské existence, člověk, který (jak to označil Eman Frynta) pražskou ironií dovedl zachraňovat sám sebe, v situaci, ve které každý trnul – tj. že musel na vojnu – to pro něj bylo asi tak, jako kdyby dál byl ve své hospodě, dál prodával psy, on válku nebral vůbec na vědomí - a v tom je jeho velikost. Znovu to podtrhuju: choval se v jakékoliv situaci jako doma. V situacích, v kterých se ocitl, než šel na tu válku, tak každý bychom se jako hroutili, co s ním všechno dělali, jak jej vyšetřovali, jak zdravotně tak i psychicky, každý z nás bychom se trochu začali hroutit, kdežto Švejk zůstává netknutý a neotřesitelný jako monolit.“⁵⁸

Zároveň se z Josefa Švejka - optimisty, stává Josef Švejk – pesimista. Švejka „optimistu“ nahrazuje „pesimista“, který na válku nahlíží jako člověk, kterého válka opravdu zasáhla a prožívá utrpení. Za touto odlišností postav stojí právě životní postoje obou autorů. Hašek, bohém, se válce dokázal smát, kdežto Vaněk, novinář, je válkou zasažen. Vaněk se navíc snažil, aby surovost a zbytečnost války nebyla zapomenuta ani v dobách relativně klidných. V pokračování *Osudů* tedy dostává starý Švejk nový kabát. S touto novou charakteristikou úzce souvisí humor těchto autorů.

Zde, v humoru, který je velmi úzce spjat s vypravěčstvím, pravděpodobně přichází největší odchylka Vaňka od Haška. „Vaňkovi-novináři chybí zlehčující a znevažující způsob Švejkova humoru, Haškovo filozofické flegma, jež vidí ve válce a v utrpení jen mylnou součást obecně lidského osudu.“⁵⁹ Opět se pro vysvětlení těchto rozdílů musíme odvrátit od samotného textu k autorům a jejich životům. Haškova ironie vychází z předválečné doby, kdy zažívala velký rozkvět pražská bohéma, do které Vaněk nepatřil.

Vaněk se snaží zachovat Haškovu (Švejkovu) humoristickou povahu, která vychází ze Švejkova vyprávění a vyjadřování. Ačkoliv se Vaněk snaží o napodobení řeči Haškova Švejka a je stejně nekompromisní, tak je zde na první pohled vidět značná odlišnost. Vaněk se snaží zachytit podstatu drsnosti Švejka natolik, že častokrát z této drsnosti přechází do vulgarity, která se sice nachází i u původního Švejka, je zde však podána mnohem vlídněji a lidštěji. I

⁵⁸ HRABAL, Bohumil. *Růžový kavalír. Pražská imaginace*, Praha, 1991. str. 63. ISBN 80-7110-055-2

⁵⁹ PYTLÍK, Radko. *Švejk za první světové války v ruském zajetí a v revoluci*. In Karel VANĚK, Jaroslav HAŠEK. *Švejk za první světové války v ruském zajetí a revoluci*. XYZ, Praha 2009. st. 608. ISBN 978-80-7388-213-6

tato drsnost, surovost a vulgarita dělá z Vaňkova Švejka novou literární postavu. „Vaněk se pokusil napodobit drsnou a jadrnou Švejkovu mluvu, ale uniká mu ironicky zlehčující nadhled Haškův.“⁶⁰ Zde tedy Radko Pytlík dodává platnost předcházející tezi, že Vaněk, jenž nebyl zasažen ironií předválečné bohémy, nedokázal a pravděpodobně ani nemohl zachytit podstatu humoru Haška.

Z tohoto porovnání vychází tedy výsledná teze, která podtrhuje název kapitoly – Když dva dělají totéž, není to totéž. Bylo by tedy pravděpodobně nejlepší nahlížet na tyto dvě díla jako na samostatná díla, jenž obě mají svou určitou literární hodnotu, kterou však jen obtížně porovnávat, jelikož každý autor přenáší těžiště své tvorby na jinou část díla. Těžko budeme u Vaňka hledat Haškovu nenapodobitelnou lehkost, a zároveň u Haška obtížně nalezneme tak realistický popis války, který nacházíme právě u Vaňka.

4.2. Vzpomínky na cestách

Druhým „pokračovatelem“, kterého jsem pro tuto práci vybral je Haškův přítel a kumpán Zdeněk Matěj Kuděj (vlastním jménem Zdeněk Marian Kuděj).⁶¹ Stejně jako u Karla Vaňka zde nebudeme rozebírat veškerou Kudějovu tvorbu, která spočívá především v jeho „amerických“ povídkách, zaměříme se především na souvislosti mezi tvorbou Kuděje a Haška, která se nejvíce vyskytuje v humorném cestopise *Ve dvou se to lépe táhne* (1923). Tuto knihu nám nejlépe uvádí sám autor ve své předmluvě:

„Když jsem přijel v červnu 1922 na Lipnici, kde se Jarka usadil a kde i zemřel, bydlil ještě v hostinci U invalidů. Hovořili jsme spolu mnoho o svých zkušenostech, nabytých za války, dostali jsme se také v řeči na život před válkou a tu Haška napadlo, že bychom mohli popsat své cesty, které jsme spolu podnikli po Čechách. Dohodli jsme se rychle, že střídavě budeme každý psát jednu kapitolu, pokud paměť stačí, a potom již nezbyvalo nežli zvolit vhodný titul pro knížku. Dlouho jsme seděli dole hospodě a marně si lámali hlavu tímto nesnadným úkolem. Konečně hostinský, unaven naším přemýšlením, prohlásil sice zdvořile, ale rezolutně, že se musí jít vyspat. Proti tomu jsme ničeho nenamítali, ba Hašek s tím vřele souhlasil. Žádal jen, aby nám

⁶⁰ Tamtéž. str. 610

⁶¹ NOVOTNÝ, Vladimír. *Česká pivní společnost a Zdeněk Matěj Kuděj*. In V.N. *Problémy a příběhy*. Cherm, Praha 2001. str. 115. ISBN 80-86370-06-2

*šenkýř přinesl plnou láhev slivovice, abychom mohli sedět dál. Ale tento bodrý muž zvažněl ještě víc a řekl, že již v lokále nenaleje. Chceme-li prý ještě dále pít, že můžeme jít nahoru do Haškova pokoje a sedět tam třeba až do rána. Jarka odvětil, že moudřejší vždy ustoupil i stále ještě ustupuje surovému násilí, a když šenkýř vydal žádanou láhev, obrátil se ke mně a řekl pohnutým hlasem: Pojd' také nahoru, starej kamaráde. Snad bys mi neudělal tu ostudu a nespál někde jinde. A ve dvou se to přeci jen lépe táhne!*⁶²

Vzpomínková kniha obsahuje historiky z roku 1913, kdy se Kuděj společně s Haškem vydal na toulky po středních a západních Čechách. Sepsání těchto vzpomínek mělo být společným dílem dvou přátel. Jaroslav Hašek však v této době pracoval především na Osudech dobrého vojáka Švejka za světové války, které však kvůli předčasnému úmrtí nedokončil, a tak veškeré vzpomínání zůstalo na Zdeňku Matějovi Kudějovi. Ten následně napsal dvě další volné pokračování tohoto cestopisu, *Ve dvou se to lépe táhne, ve třech hůře* (1927) a *Když táhne silná čtyřka* (1930).

Než se pustíme do samotné analýzy textu, tak musí být zmíněno, že pro tuto práci je pracováno se zkráceným textem, který byl vydán roku 2000 v nakladatelství Tok, které vychází z vydání roku 1971.⁶³ Původní verzi cestopisu a zejména jeho krácení se ve své studii Česká pivní společnost a Zdeněk Matěj Kuděj věnuje literární historik a kritik Vladimír Novotný.⁶⁴

Kuděj po návratu z Ameriky, stejně jako Hašek, patřil mezi pražskou bohému, kde se právě s Haškem spřátelil a vydal na dobrodružnou cestu. Dobrodružné cestování a tuláctví je však pro Kuděje příznačné již v jeho ranných „amerických“ povídkách – *Bídné dny a jiné povídky* (1913).⁶⁵ Kudějův cestopis však neslouží jako pouhé vyprávění o dvou tulácích a jejich příhodách, text může sloužit i jako obraz tehdejší společnosti, především společnosti, která tráví čas v hospodách. Důležité je však u tohoto díla brát vše s nadsázkou, která je velmi blízká oběma aktérům příběhu. Z jejich dobrodružství totiž vychází výsledný obraz života jako bezstarostné potulování. To je však pouze jedna strana mince, kterou se nám snaží Kuděj

⁶² KUDĚJ, Zdeněk Matěj. *Ve dvou se to lépe táhne*. Tok, Praha 2000. str. 7. ISBN 80-86177-080-4

⁶³ KUDĚJ, Zdeněk Matěj. *Ve dvou se to lépe táhne*. Lidové nakladatelství, Praha 1971. bez ISBN

⁶⁴ NOVOTNÝ, Vladimír. *Česká pivní společnost a Zdeněk Matěj Kuděj*. In V.N. *Problémy a příběhy*. Cherm, Praha 2001. str. 117. ISBN 80-86370-06-2

⁶⁵ ŠTÁSTKA, Viktor. *Zdroje humoru v Kudějově („americkém“) debutu*. In Karel Poláček *a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století*. František Šalé – ALBERT, Boskovice 2004. ISBN 80-7326-025-5

ukázat. Druhou stranou může však být jejich častý nedostatek financí, se kterým je spojeno spoustu dalších věcí (placení útraty, ubytování ...).

Nyní již přistupme k samotnému textu. Vypravěčem je zde samotný autor, který má mnoho společného s Haškovými hrdiny. Není se čemu divit. Vypravěč, Kuděj, totiž vypráví především o Jaroslavu Haškovi, který podobným způsobem zážitky, z této či mnoha dalších cest, které za svůj život podnikl, znázornil ve svých povídkách. Může se tak stát, že kolikrát nevíme, zda se jedná o „reálné“ zážitky z cest či o jednu z mnoha Haškových smyšlených povídek. Reálné je zde uvedeno v uvozovkách, neboť jak je o několik řádků výše zmíněno, musíme tento cestopis brát s velkou nadsázkou, protože Zdeněk Matěj Kuděj si také rád celou situaci přibarvil ku obrazu svému.

Dalším společným prvkem u Haška a Kuděje je popis míst, kde se právě vyskytují.

„Když jsme došli na nádraží, rozpředla se mezi námi debata o tom, kam bychom měli vlastně jet. Byl jsem toho názoru, že bychom vlastně udělali nejlépe, kdybychom šli vůbec pěšky. Ale Hašek se tomu postavil rozhodně na odpor.

„Ne, ne. Uvidíš, že nás budou pronásledovat,“ řekl starostlivě. „Musíme frknout hodně daleko, aby nás nedohonili.“

„A kam tedy, myslíš, abychom jeli?“

Hašek chvíli přemýšlel a potom začal uvažovat nahlas.

„Na Smíchov – to nic není. _Tam je na nádraží ve výčepu moc dobré pivo – to nejde! Musíme se šinout dál. Hlubočepy?“ připojil snivě a pohlédl na pomazaný jízdni řád, přilepený na stěně, „tam jsem již také byl. To je samá letní restaurace pro Pražáky, kteří tam pijí tu teplou polívku místo piva a které tam dřou bez nože. A pak, odtamtud je vidět na Vltavu, a já nesnesu pohled na tolik vody. Řeporyje? – To se jmenuje německy Řepora – to je tam na štaci napsáno – hm! – Počkej! Pojedeme do Zbuzan. Zbuzany ještě neznám osobně, ale ta písnička o nich je moc sympatická. Znáš ji?“⁶⁶

Jak je možné vypořádat z ukázky, tak zdrojem veškerých návrhů na cíl cesty byl Hašek, Kuděj však, stejně jako Hašek ve svých povídkách, nechce své čtenáře připravit o žádný detail. Se stejným smyslem pro detail zde Kuděj kromě míst, které navštívili popisuje i lidi, které s Haškem potkali. Všimá si jejich vzhledu, ale také jejich chování. Z vypravěče se

⁶⁶ KUDĚJ, Zdeněk Matěj. *Ve dvou se to lépe táhne*. Tok, Praha 2000. str. 11, 12. ISBN 80-86177-080-4

tak spíše stává pozorovatel, který stojí opodál, přenechává roli mluvčího Haškovi, sám jej pozoruje a čtenáři předkládá výsledný obraz, ze kterého plyne humor. Ve vyprávění se zde tak opět dostáváme k tzv. hospodskému vyprávění, které známe již z Haškovy tvorby, ale objevuje se především v díle dalšího „pokračovatele“ – Bohumila Hrabala.

4.3. Básník v próze

Bohumil Hrabal se pravděpodobně stal nejvýznamnějším představitelem hospodského vyprávění, které později označil jako pábení. Než se však pustíme do charakterizování pábení či spojitosti mezi Hrabalem a Haškem, bude důležité si přiblížit Hrabalovu tvorbu a samotného Bohumila Hrabala, který se stal jedním z nejvýznamnějších českých spisovatelů.

Hrabal, přestože byl vystudovaným právníkem, měl v sobě jakousi niterní potřebu tvořit, psát. A tak psal. Celých dvacet let však jeho texty ležely pouze v šuplíku jeho stolu. Až v roce 1963 se podařilo Hrabalovi vydat svou první knihu *Perlička na dně*, která odstartovala jeho kariéru spisovatele. Za tímto úspěchem však stojí spousta dřiny, kterou musel Hrabal obětovat, aby uspokojil svůj chtíč. Pro krátké shrnutí Hrabalova díla si vypůjčíme periodizaci od Václava Kadlece:⁶⁷

- 1) Příprava experimentu (cca do června 1949)
- 2) Experiment (1949 – 1962)
- 3) Zpráva o experimentu. Analýza (1963 – 1970)
- 4) Vyhodnocení experimentu. Syntéza (1971 – 1976)
- 5) Vzpomínky na experiment

Pojem experiment je zde zástupcem pro samotnou tvorbu. Václav Kadlec, autor této periodizace, však připomíná, že každé členění je pouze relativní, slouží nám však jako pomůcka k uchopení Hrabalova díla.

Nebudeme se zde zaobírat jaká povídka či novela byla vydána v jakém roce, neboť tématem práce není samotný Bohumil Hrabal, nýbrž jeho „předchůdce“ Jaroslav Hašek. Toto rozvrstvení jsem zde využil jen kvůli zpřehlednění Hrabalovy tvorby, která je velice rozsáhlá. Ovšem i z tohoto rozčlenění lze vypožorovat jakým směrem Hrabal své díla směřoval.

⁶⁷ KADLEC, Václav. *Bázlivý hrdina Bohumil Hrabal*. In *Hrabaliana*, Prostor, Praha 1990. str. 11. ISBN 80-85190-04-4

Nyní se vraťme do tzv. přípravy experimentu, doby, kdy se formovala Hrabalova osobnost, a kdy nacházel inspiraci u svých předchůdců. Nezačneme ihned u Haška, neboť Hašek nebyl jedinou Hrabalovou inspirací. Podívejme se tedy, kdo další výrazně ovlivnil Hrabalovo dílo. Důležitým zdrojem je zde studie Josefa Zumra *Ideová inspirace Bohumila Hrabala*.⁶⁸ Zumr zde nachází dva významné filosofy, kteří mají vliv na tvorbu Hrabalovy osobnosti. Prvním z nich je významný německý filosof Artur Schopenhauer. Druhým je český filosof a spisovatel Ladislav Klíma. Přibližme si ve zkratce, čím právě tyto dva filosofové ovlivnili Hrabala.

Začneme u Schopenhauera, který byl především hlasatelem pesimistické filosofie, kterou „Thomas Mann kdysi nazval pesimistickým humanismem, totiž morálním učením a pojetím člověka, který si je vědom svého nesnadného údělu na této planetě...Hrabalův člověk je v podstatě nešťastný člověk ... štěstí, kterého dosahuje, je vždycky „hořké štěstí“ – jiné neexistuje a jiné si také v rozporném světě našeho století, ohrožovaném globálními katastrofami, těžko můžeme představit. A soucit s tímto člověkem je základem morálky, základem humanismu, základem, který je už dán v přirozenosti člověka. Soucitem, se člověk identifikuje s jinými lidmi, dokonce se všemi živými bytostmi.“⁶⁹

Tento pesimistický humanismus se v dílech projevuje velmi často. Můžeme si jej připomenout např. u povídky *Jarmilka*⁷⁰, která je velmi prostoupena soucitem. Povídka o dívce, která čeká dítě, ale otec dítěte si ji nechce vzít. Soucit je zde poukázán jak na těhotné dívce, tak i na dalších postavách. Jednou z těchto postav je cikán pracující v kladenské továrně:

„Tak, barone, nečum a pojd' tlačit kocábku!“ volám a cikán se neochotně loudal.

Nebud' na něj jako na maminku...,“ domlouval mi Vašek, „jsou to děti!“.

Cikán se jen držel kocábky.

„Hergot, barone, zaber!“

„Aj ...pán zlý, zlý ...,“ mručel cikán.

„Nebud' na něj tak,“ znovu mi domlouval Venca. „Hitler je zdecimoval a teď ještě ty. Kdybys to viděl, jak malincí cikáni se vodili po koncentráku za ruce a zpívali

⁶⁸ ZUMR, Josef. *Ideová inspirace Bohumila Hrabala*. In *Hrabaliana*, Prostor, Praha 1990. str. 121. ISBN 80-85190-04-4

⁶⁹ Tamtéž. str. 122,123

⁷⁰ HRABAL, Bohumil. *Jarmilka*. In. B.H. *Pábitelé*, Mladá fronta, Praha 1964. bez ISBN

*německý písničky do pochodu a jak je potom stejně pomordovali s kurvama...,“
hovořil a ocelovou tyčí otvíral bednu se stříbrným siliciem.⁷¹*

Nevyskytuje se tu však jen soucit, ale také „hořké štěstí“, tedy štěstí, které děje za přítomnosti neštěstí. Jarmilka očekává své první dítě, což vyvolává pocit štěstí. Jaroslav, otec doposud nenarozeného dítěte, si však Jarmilku odmítá vzít. Je zde tedy vidět názorný příklad štěstí v neštěstí, které je také podstatným rysem pesimistického humanismu.

Druhým významným filosofem, který ovlivnil Hrabala, byl Ladislav Klíma. K Ladislavu Klímovi jsme si již v této práci přiblížili, když jsme v úvodní, teoretické části, rozebírali absurdní humor, ke kterému bezpochyby patří Klímův ludibrionismus – svět je absolutní hříčkou mé vůle. Ladislav Klíma poučil Bohumila Hrabala, že „směšnost a hrůznost jsou sestry, že kořeny vši hrůzy spočívají v mystériu komičnosti, a naopak, že v nejhlubší hloubi směšnou jest jen hrůznost, a jen každý strach; že svět jest jen bezedně hlubokou a féerickou hrůznou groteskou.“⁷²

Klímovo stírání hranic lze vidět nejen u Hrabala, ale také u Haška a u mnoha další spisovatelů. Již v úvodním citátu této práce se o tomto směšování zmiňuje Karel Teige, když tvrdí, že i na troskách a na rozvalinách klíčí veselost. Tyto slova následně potvrzuje Vladimír Borecký, když se vrací do antiky a poukazuje zde minimální rozdíly mezi tragédií a komedií.

Jako nejlepší příklad stírání hranic v Haškově díle nám může sloužit válečný román *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. V jakém jiném díle, které se věnuje válce se čtenář tolik nasměje. Hašek pravděpodobně nebyl inspirován Klímou, který byl jeho vrstevníkem, ale k této hříčce dospěl sám. Je to tak jeden z mnoha společných motivů, které nalezneme u Haška a Hrabala.

Pro ukázkou tohoto setření hranic u Hrabala nám může posloužit povídka *Automat svět*, kde se také právě toto stírání hranic objevuje. Klímovu směšnost a hrůznost zde nahrazují dvě základní barvy – černá a bílá:

„Tak ve funkci zpovědníka jsem namáčel štětku do toho téru a pod dojmem těch konfesí čáral po bílý zdi, zatímco mi vypravovala, jak ji vodili andělíčkem pod paží na záchod zvracet, jak ji jeden vopustil a ona ležela za noci ve Stromovce a želem

⁷¹ HRABAL, Bohumil. *Jarmilka*. In. B.H. *Pábitelé*, Mladá fronta, Praha 1964. str. 72. bez ISBN

⁷² ZUMR, Josef. *Ideová inspirace Bohumila Hrabala*. In *Hrabaliana*, Prostor, Praha 1990. ISBN 80-85190-04-4

jedla hlínu... a tak dále, tak dlouho se mi černě zpovídala, až byla bílá, a já jsem na bílou zeď sklepa vyčáral celej barel černýho dehtu.“⁷³

Prolínání černého s bílým. Není nic jednoduššího a přitom tak složitého. Hrabal zde však dokázal vystihnout veškerou podstatu, kterou měl Klíma na mysli.

Mohli bychom pokračovat v odhalování hnutí či směrů, které Hrabal inspirovali. Zůstaňme však u těchto dvou filosofů, kteří pravděpodobně nejvýrazněji ovlivnili Hrabala. Za zmínku by však ještě stálo upozornění na vliv surrealistů a Skupiny 42, kteří Hrabalovu tvorbu, také velmi poznamenali. Více se však těmito skupinami nebudeme zabývat, jelikož bychom se dostali úplně jinam než máme nasměrováno. Naším cílem je Jaroslav Hašek a jeho spojitost s Bohumilem Hrabalem.

4.4. Hrabal pokračovatelem?

I přestože několik literárních teoretiků se v poslední době snaží popřít tezi, že Bohumil Hrabal navazuje na Jaroslava Haška, tak zde nadále zůstává několik prvků, které spojují tyto dva české velikány. Sám Hrabal považuje Haška za jedno ze svých mnoha učitelů.

„Hašek patří do kategorie mých učitelů ...Hašek je v jistém smyslu i dodneška hieroglyf lidské existence, je to spisovatel, který dávno před Curychem začal “dadat“ ... Čili kromě toho, že žil životem veliký epos, takže otřásal, dalo by se říct, pražskou společností, tak přitom ještě stačil napsat, za těch čtyřicet let několik set, údajně pět set a víc, povídek a román...a to jsem u Haška právě všechno obdivoval, tu jeho lehkost, tu samozřejmost, tu plynulost, tu jeho novinářskou pozornost, tu literární žurnalistiku, jak mu hovory plynou vždycky, dalo by se říct, ve šňávách reality, jak on krátkým způsobem dovede vylíčit, jak vypadá hospoda, jak vypadá fronta, čili že je to, v jistém smyslu, takový realistický básník, dovede si všimnout drobností, a v tom mě vždycky okouzloval.“⁷⁴

Pokusíme se zde tedy potvrdit či vyvrátit tvrzení o spojitosti mezi Haškem a Hrabalem. Prvkem, místem, které nejvíce pojí Hrabala s Haškem je bezpochyby hospoda. Hospoda je zde místem svobody, demokracie. Hrabal pro hospodu vymyslel osobitý název - „hlučná samota“. V této „hlučné samotě“ získávají oba autoři spoustu námětů pro své dílo. Je to dalším výrazným spojovacím prvkem. Bohatá životní empirie, jež získali častými setkání

⁷³ HRABAL, Bohumil. *Automat svět*. In. B.H. *Pábitelé*, Mladá fronta, Praha 1964. str. 161. bez ISBN

⁷⁴ HRABAL, Bohumil. *Růžový kavalír*. Pražská imaginace, Praha 1991. str. 63,64. ISBN 80-7110-055-2

s různými lidmi, které často potkávali nejen v hospodách a právě tito lidé se často stávají postavami jejich literárních děl.

Zkušenosti však získávali i na jiných místech. O Haškových zkušenostech již zde bylo napsáno mnoho, podívejme se spíše tedy na Hrabala, který svůj vysokoškolský titul obětoval právě ku prospěchu životních zkušeností, které postupně získával jako železniční dělník, pojišťovací agent, obchodní cestující, kulisák, dělník v kladenských hutích či pracovník ve sběrných surovinách. Na všech těchto místech potkal lidi, kteří následně určitým způsobem ovlivnili jeho díla.

Nyní, když jsme zjistili původ literárních postav, se můžeme blíže podívat a porovnat jejich styl vyprávění. Postavy obou autorů využívají tzv. hospodského gagu či kecu.⁷⁵ V čem právě tento „hospodský kec“ spočívá? Postavy využívají hovorové řeči, lidového slangu a jsou velmi upovídání. Většího užití „hospodského kecu“ nalezneme u Bohumila Hrabala, u kterého právě tyto dialogy vytvářejí dějovou složku. Hrabal ve své tvorbě velmi spoléhá na asociace, které byli velmi oblíbené mezi surrealisty, ke kterým má Hrabal velmi blízko. Těchto plynulých přechodů díky asociacím si všímá Aleš Haman.⁷⁶ Zdůrazňuje tak, že u Hrabala nalézáme souvislý děj jen velmi těžce. Převyprávění děje je tak velmi složité. U Haška je tomu naopak. „Hospodský kec“ se zde vyskytuje spíše okrajově. Smysl Haškových povídek je založen převážně na dějové složce. Kromě Švejka se tak u Haška nevyskytuje žádný klasický pábitel, kterého u Hrabala nalézáme pravidelně. Čím se tedy vyznačuje Hrabalův pábitel?

„Pábitel, když se nedává do řeči s lidmi, baví hovorem sám sebe, podává informace o případech, jejichž význam je zveličen, přesunut, zpřeházen, protože pábitel cedí skutečnost přes diamantové očko inspirace. Pábitel je naplněn obdivem k viditelnému světu, takže ten oceán krásných vidin mu nedává spát. Je tak posedlý vyprávěním, že to vypadá, jako by jazyk si vybral pábitele, aby jeho ústy spatřil sebe sama a dokázal si, co dovede“⁷⁷

Pábění Hrabalových postav stejně jako dialogy Haškových hrdinů neodkrývají charakter postav. Hašek však u této anonymity postav zůstává, zatímco u Hrabala se v průběhu díla o postavě dovíme mnohé podrobnosti, které nám dodá vypravěč. Je to jedna z mála věcí, které čtenářům Hrabal sám odhaluje. Vše ostatní nám Hrabal předkládá jako obrazy, které můžeme sami vidět, ale nedostaneme k nim žádné informace ani vysvětlení.

⁷⁵ ČERNÝ, Václav. *Eseje o české a slovanské próze*. Torst, Praha 1994. ISBN 80-85639-21-1

⁷⁶ HAMAN, Aleš. *Východiska a výhledy*. Torst, Praha 2002. str. 420. ISBN 80-7215-160-6

⁷⁷ PYTLÍK, Radko. *Hovory lidí*. In Bohumil HRABAL *Hovory lidí*, Československý spisovatel, Praha, 1984. str. 429. bez ISBN

Zůstává tedy na čtenáři, aby sám pochopil význam. Tomu je stejně i u Haška, který dopřává svým čtenářům spoustu prostoru pro jejich vlastní fantazii.

Obrazy jsou velmi významnou složkou u Hrabala. Hrabal zachycuje okamžiky v ohromném detailu, čtenář se tak v během okamžiku ocitá na stejném místě jako Hrabalovy postavy. Hrabal však nepopisuje pouze místa, kde se děj odehrává. Jeho popis se vztahuje na vše, co se v díle vyskytne. Zde nastává rozdíl mezi Haškovými a Hrabalovými popisy. Zatímco Haškovým textem bloudíme jako prstem po mapě, tak u Hrabala se ocitáme v galerii, kde nás obklopují desítky obrazů, z nichž následně sami skládáme příběh. Pro názornou ukázkou nám může opět posloužit povídka *Automat svět*, kde výčepní objeví mrtvolu:

„Paní výčepní roztočila piva a šla na toaletu.

Když otevřela dveře, metr od podlahy visely perforované střevíce, pak do žlutočerveně kostkované sukně zastrčené nohy a potom kabátek zplihlýma rukama z rukávů a dívčí hlavou vyvrácenou ke klopě ...Oběšená dívka na pásku od montgomeráku na klice větracího okénka.“⁷⁸

Tento detailní popis místa a nalezeného mrtvého těla vyvolává ve čtenářích pocity děsu. Hrabal si všímá především věcí, které ostatní přecházejí. Dochází tak k tzv. ozvláštnění – vnímání věcí, které se nám jsou obvykle lhostejné. Např. vidí krásu tam, kde ostatní vidí její opak. V některých momentech tak Hrabal a jeho dílo může připomínat Baudelaireovu *Zdechlinu*.

Nyní, když jsme si teoreticky naznačili některé významné prvky Hrabalovi tvorby a porovnali je právě s dílem Jaroslava Haška, se podívejme na několik povídek, na kterých budeme moci tyto poznatky názorně ukázat tyto prvky.

Jako první se zaměříme na povídku *Pábitelé*. Jak již název napovídá, v této povídce se setkáváme s pábením. Tuto povídku jsem však nevybral pouze kvůli tomuto prvku, neboť se zde vyskytuje téměř vše, co charakterizuje Hrabalovu tvorbu. Děj povídky není nijak výjimečný. Mladý muž, umělec, přijede na venkov navštívit svého kamaráda, který se snaží stát umělcem. Tento velmi prostý děj je však rozvíjen dialogy a obrazy. Obrazy zde opět vyvolávají hrůzu.

⁷⁸ HRABAL, Bohumil. *Automat svět*. In. B.H. *Pábitelé*, Mladá fronta, Praha, 1964. str. 153. bez ISBN

„To bude mít syn radost! Už vás čeká!“ vykřikl pan Burgán a přidal v běhu. Ale jak šavloval a mrskal srpem po vosách, nešťastně si zarazil ten srp do hlavy. A lehce mě předběhl a srp mu trčel z lebky jak kosárek. U vrátek stavení jsme se zastavili. Pan Burgán nezachvěl ani chřípím. Krev mu curůčkem stékala do zaprášených vlasů kolem uší a spojovala se do rychlých kapek pod bradou. „Já vám ten srp vytáhnu,“ povídám. Až pak, třeba náš chlapec si mě bude chtít vymalovat. A tady jde moje žena!“ A z vrátek vyšla tlustí paní, měla vykasané rukávy a mastné ruce, jako by právě dokulhala husu. Jedno víčko níž než druhé a pokleslý spodní ret. „Však už vás vyhlížím,“ řekla a hnětla mi dlaň, „jste u nás pěkně vítán!“⁷⁹

V této krátké ukázce si můžeme povšimnout již zmiňovaných obrazů, ale více nás zde zaujme jiný prvek, o kterém jsme se zapomněli zmínit při srovnání Haška s Hrabalem. Tímto prvkem je absurdita. Muž má v hlavě zaseklý srp a přesto jeho žena nejprve přivítá návštěvu a nad touto kuriozitou se ani nepozastaví. Není to jediná situace, kdy se zde absurdita vyskytuje. Ještě více nápadná se může jevit, když paní Burgánová nadává na vojáky, kteří zde házejí granáty.

„Darebáci,“ povídám. Položila mi ruku na rukáv, jedno víčko převislé jak lívaneček, a mateřsky mi domlouvala: „Vy ne, vy, pane, nikdy ne. To smíme nadávat jedině my tady.“⁸⁰

Mimo absurditu se zde jako zdroj komiky objevuje také ironie, když si dva starci sedící před továrnou užívají „zdravého vzduchu“, který nikde jinde nenaleznou. V ironické složce díla se Hrabal Haškovi téměř rovná. U absurdity se Hrabal již s Haškem tolik neztotožňuje. Hrabal zde využívá absurdity - nonsensu, který Hašek využíval zřídkakdy. Použil jej při svém prvním putování se Švejkem v roce 1911. Poté od této varianty ustoupil a přešel k již zmiňované absurditě - idiocii.

Druhou povídkou, na kterou se podíváme podrobněji je povídka, z knihy Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet (vydáno 1965), *Divní lidé*. Povídka *Divní lidé* je stejně jako povídka *Pábitelé* rámcově uzavřena a rozvíjena dialogy a popisy. Platí na ni tedy vše, co již

⁷⁹ HRABAL, Bohumil. *Pábitelé*. In B.H. *Pábitelé*. Mladá fronta, Praha, 1964. str. 144, 145. bez ISBN

⁸⁰ Tamtéž. str. 149.

bylo zmíněno u výše uvedené povídky. V této povídce bychom se tedy měli zaměřit na něco, co v předcházející povídce chybělo, rozmanitost lidí. Tuto rozmanitost lidí nalezneme i u Jaroslava Haška. Hašek však ke svým postavám přistupoval opačně než Hrabal. Haškovy postavy se stávají terčem, do kterých se autor snaží trefit a vystavět na jejich chování komickou složku díla. Hrabalovy postavy jsou také zdrojem komiky. Autor, Hrabal, však se svými figurami soucítí. Tento soucit, který je základem morálky, humanismu a je dán v přirozenosti člověka, Hrabal našel právě u Schopenhauera, který byl jedním z mnoha Hrabalových vzorů. Hrabal se tak se svými postavami dokázal ztotožnit, kdežto Hašek se často svým postavám vysmíval.

Povídka *Divní lidé* se odehrává v kladenských hutích, kde sám autor pracoval a setkal se zde s mnoha různými typy, které zde následně náležitě vykreslil. Potkal zde jak obyčejné dělníky, tak i lidi, kteří ještě nedávno zastávali místa vysokých úředníků. Hrabal se zde snaží zachytit prolínání těchto různých společenských vrstev, které by kdekoliv jinde mimo hutí probíhalo velmi složitě. Zde však platí jiné zákony a pravidla než „venku“. Zde jsou si všichni rovni a všichni začínají od nuly. Není tak divu, že z „učeního“ rady se stává „žák“ a naopak z „nevzdělaného“ dělníka se stává „intelektuál“.

„Doktore,“ řekl, „tohle je knoflík, kterým břemeno zvedáme, tímhle zase klesáme. Tohle je knoflík, kterým břemeno odvážíme dopředu, tohle je knoflík, kterým břemeno odvážíme dozadu. Nemůžeme to splíst. Tak to zase zkuste. Včera jsem napsal báseň, která se jmenuje; Ministerská noc aneb kterak sekční má pět minut před půlnocí Tantalovu vidinu.“

„Děkuji,“ řekl rada a vzal kabely.

„Nebo byste raději slyšel moji báseň: Havířova dcerka zapomněla na svůj proletářský původ a podlehla svodům Erota?“⁸¹

Opět se v povídce objevuje absurdita i ironie, které jsou zde doprovázeny i mystifikací. Mystifikace je zde však odlišná od té, kterou jsme si ukazovaly u Haška. Hašek mystifikuje čtenáře, kdežto Hrabal mystifikaci neskrývá. Snaží se na ni upozornit.

Když jsme si shrnuli Hrabalovu tvorbu a porovnali ji s Haškovou měli bychom tedy jednoznačně říci, zda Hrabal patří mezi pokračovatele Haškovy literární tradice. Jaká je tedy odpověď? Hrabal patří a zároveň nepatří mezi „pokračovatele“. Je zřejmé, že se v mnohém

⁸¹ HRABAL, Bohumil. *Divní lidé*. In B.H. *Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet*. Melantrich, Praha 1991. str. 44. ISBN 80-7023-085-1

inspiroval právě u Haška, kterého obdivoval. Do své tvorby však zařadil spoustu prvků, které Hašek nevyužíval. Musíme se tedy spokojit s tím, že víme, kde se nachází průsečík jejich tvorby a zároveň, kde se jejich tvorba rozchází.

5. ZÁVĚR

Hned v úvodu práce jsme si objasnili základní pojmy, kterými pro nás byly vůdčí pojem komika a jemu příslušné nuance. Vycházeli jsme především z teorií Vladimíra Boreckého, které jsme několikrát doplnili o teze dalších teoretiků či vlastní poznatky. V těchto úvodních podkapitolách první kapitoly jsme tedy splnili to, co jsme si naplánovali v samém úvodu práce.

Další podkapitola byla věnována působení absurdní komiky na našem území v 20. a 21. století. Zde jsme se museli spokojit pouze s nejstručnějším shrnutím. Především počátku 20. století a epoše po komunistickém puči mohlo být věnováno více prostoru. Jelikož je však hlavním tématem práce Jaroslav Hašek a jeho dílo, tak jsme se zaměřili především na něj, čímž jsme se dostali k Straně mírného pokroku v mezích zákona.

Právě tato podkapitola byla důležitým mezníkem práce, abychom se dokázali přiblížit k samotnému Haškovi a jeho textům, které mají tvořit hlavní část bakalářské práce. Jak již bylo zmíněno v úvodu tak hlavním zdrojem povídek byla kniha *Moje zpověď a jiné povídky*. Tato kniha přináší průřez celou povídkovou tvorbou Jaroslava Haška. Pro naše účely však bylo nutné zaměřit se i na další povídky, které se do tohoto vydání nevešly.

Povídky jsme rozdělili do jednotlivých podkapitol, které nesou název podle tématu. Snahou bylo vyhnout se prostému převyprávění děje, které je možné nalézt v každé čítance pro střední školy. Věnovali jsme se tedy především tématickým motivům, které se zde vyskytují a podle kterých jsme všechny povídky rozdělili. Největší problém přišel hned v úvodu, kdy jsme narazili na inspiraci slovanskou tvorbou. Jelikož je k tomuto tématu potřeba především rusistického vzdělání, tak jsme se jím zabývali pouze okrajově a spíše se zde o tomto důležitém prvku v Haškově tvorbě pouze zmínili.

V ostatních podkapitolách, především té která se věnuje politice, bylo nutné přiblížit i historický kontext. Právě v „politické“ podkapitole bylo důležitým zdrojem informací vzpomínání Františka Langera. V jedné z posledních podkapitol jsme se již začali přibližovat k postavě Josefa Švejka. V úvodu bylo cílem se držet co nejdále od této ústřední postavy *Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války*. Tento cíl jsme splnili a nevěnovali se románové postavě, nýbrž postavě, která vznikla v roce 1911.

Švejka, který je znám až z roku 1921 jsme si ponechali až do závěrečné kapitoly, kde jsme se věnovali Haškovým „pokračovatelům“. Zde jsme pouze okrajově zmínili některé další spisovatele, kteří patřili do této kategorie (Vokolek, Švandrlík ...). Větší prostor zde

však dostalo trio Vaněk, Kuděj, Hrabal. Vaněk za své pokračování *Osudů*, Kuděj za humoristický cestopis *Ve dvou se to lépe táhne*. Pouze u Hrabala jsme se zaměřili na více jeho děl. Vysvětlení proč dostal Hrabal více prostoru než zbylí dva spisovatelé jsme podali již v úvodu.

Na co jsme tedy v této kapitole přišli. U Vaňkových *Osudů* bylo hlavním cílem zjistit, jak tento původním povoláním novinář dokázal navázat na jedno z největších děl českého písemnictví. Výsledkem porovnání různých aspektů těchto dvou děl nám vyšlo, že Vaňkovo dílo dosahuje jistých literárních kvalit, ale ve srovnání s dílem Jaroslava Haška chybí právě autorův výsměch, který z *Osudů* dělá to, čím jsou. Lze tedy toto pokračování brát spíše jako samostatné dílo.

U Zdeňka Matěje Kuděje jsme narazili na spoustu prvků, které se objevují v jeho humoristickém cestopise i v Haškových povídkách. Dá se tedy tvrdit, že právě Kuděj spadá do kategorie nositelů Haškovy literární tradice nejvíce z námi zkoumaných autorů. Přesto však nesmíme zapomínat, že se jedná o cestopis, ale především vzpomínkovou knihu. Není to tedy klasické beletristické dílo jako u Vaňka či Hrabala.

Posledním námi analyzovaným spisovatelem byl Bohumil Hrabal. Bylo velmi těžké, aby práce nesklouzávala k samotnému Hrabalovi, jelikož pro pochopení toho co Hrabala s Haškem spojuje, je nutné pochopit nejprve samotného Bohumila Hrabala. Počátek této podkapitoly tedy může zprvu působit jako samostatná práce o Hrabalovi. Snahou však bylo i v těchto pasážích najít spojitost s Jaroslavem Haškem.

Zde právě nastalo místo pro největší vlastní zamyšlení. Jelikož Hrabal byl velmi inspirován německým filozofem Arturem Schopenhauerem, tak jsme se snažili objevit, zda neexistuje i nějaké propojení mezi tímto filozofem 19. století a Jaroslavem Haškem. Na propojení Haška a Schopenhauera se pravděpodobně ještě žádný literární teoretik nezaměřil, a tak jsme vstupovali na doposud neprozkoumané území. Žádnou spojitost jsme zde však nenašli. Naopak jsme objevili protiklad proti tzv. pesimistickému humanismu, který si do svého díla propůjčil Hrabal od Schopenhauera. Hašek se totiž vůbec nesnaží soucítit se svými postavami.

V další části této podkapitoly jsme se snažili najít na společné prvky těchto dvou spisovatelů. Jedním z nejvýznamnějších se stala hospoda, „hlučná samota“, kde spoustu textů, popř. myšlenek k vytvoření textu, vzniklo. Stejně tak zde nacházejí své místo vypravěči obou literátů. Nalezli jsme tak několik prvků, které Hrabala řadí mezi Haškovy „pokračovatele“, zároveň jsme však našli několik dalších prvků, které Hrabala naopak od Haška oddělují.

Nadále tedy zastávám názor, že Hrabal jistým způsobem patří mezi nositele Haškovy literární tradice.

6. BIBLIOGRAFIE

Primární literatura:

- GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Petrohradské povídky*. Primus, Praha 2002. ISBN 80-86207-07-2
- HAŠEK, Jaroslav. *Autoportréty*. Euromedia Group – Knižní klub, Praha 1999. ISBN 80-242-0103-8
- HAŠEK, Jaroslav. *Dobrý voják Švejk před válkou a jiné podivné historky*. XYZ, Praha 2011. ISBN 978-80-7388-532-8
- HAŠEK, Jaroslav. *Druhý dekameron – Lidožroutská historie*. Československý spisovatel, Praha 1979. bez ISBN
- HAŠEK, Jaroslav. *Humoresky*. Fragment, Praha 2009. ISBN 978-80-253-0929
- HAŠEK, Jaroslav. *Jen pro dospělé muže*. Hynek, Praha 1997. ISBN 80-85906-57-0
- HAŠEK, Jaroslav. *Když bolševici zrušili Vánoce*. Modrý stůl Praha, 2005. ISBN 80-903471-3-4
- HAŠEK, Jaroslav. *Moje zpověď a jiné povídky*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008. ISBN 978-80-7106-374-2
- HAŠEK, Jaroslav. *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. XYZ, Praha 2008. ISBN 978-80-7388-094-1
- HAŠEK, Jaroslav. *Politické a sociální dějiny Strany mírného pokroku v mezích zákona*. Československý spisovatel, Praha 1982. bez ISBN
- HAŠEK, Jaroslav. *Švejk před Švejkem*. XYZ, Praha 2011. ISBN 978-80-7388-532-8
- HAŠEK, Jaroslav. *Z dějin strany mírného pokroku v mezích zákona*. EDEN CENTRUM, Karviná 1992. ISBN 80-85272-03-2
- HAŠEK, Jaroslav. *Život mezi dacany*. Melantrich, Praha 1996. ISBN 80-7023-231-5
- HRABAL, Bohumil. *Domácí úkoly z pilnosti*. Československý spisovatel, Praha 1982. bez ISBN
- HRABAL, Bohumil. *Hovory lidí*. Československý spisovatel, Praha 1984. bez ISBN
- HRABAL, Bohumil. *Inzerát na dům, ve kterém již nechci bydlet*. Melantrich, Praha 1991. ISBN 80-7023-085-1
- HRABAL, Bohumil. *Něžný barbar*. Euromedia Group – Odeon. Praha 1990. ISBN 80-207-0110-9

- HRABAL, Bohumil. *Pábitelé*. Mladá fronta, Praha 1964. bez ISBN
- HRABAL, Bohumil. *Příliš hlučná samota*. Euromedia Group – Odeon, Praha 1989. ISBN 80-207-0156-7 ISBN 80-207-0156-7
- HRABAL, Bohumil. *Růžový kavalír*. Pražská imaginace, Praha 1991. ISBN 80-7110-055-2
- HRABAL, Bohumil. *Svatby v domě*. Československý spisovatel, Praha 1991. bez ISBN
- KUDĚJ, Zdeněk Matěj. *Ve dvou se to lépe táhne*. Tok, Praha 2000. ISBN 80-86177-080-4
- VANĚK, Karel; Hašek, Jaroslav. *Švejk za první světové války, v ruském zajetí a v revoluci*. XYZ, Praha 2009. ISBN 978-80-7388-213-6
- VOKOLEK, Vladimír. *Tak pravil Švejk*. Mladá fronta, Praha 1995. ISBN 80-204-0465-1

Sekundární literatura:

- BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti*. Sociologické nakladatelství, Praha, 2007. ISBN 978-80-86429-80-9
- BORECKÝ, Vladimír. *Odvracená tvář humoru*. Dauphin, Praha 1996. ISBN 80-86119-21-7
- BORECKÝ, Vladimír. *Teorie komiky*. Hynek, Praha 2000. ISBN 80-86202-65-8
- ČERNÝ, Václav. *Eseje o české a slovanské próze*. Torst, Praha, 1994. ISBN 80-85639-21-1
- HÁJKOVÁ, Alena. *Nejen o humoru*. Československý spisovatel, Praha, 1984. bez ISBN
- HAMAN, Aleš. *Východiska a výhledy*. ARSCI, Praha, 2010. ISBN 978-80-7420-005-2
- HAMPL, František. *Krátké manželství humoristovo*. Městská lidová knihovna, Vysoké Mýto 1971. bez ISBN
- *Hrabaliana*. Prostor, Praha 1990. ISBN 80-85190-04-4.
- HRYCH, Ervín. *Dějiny světového humoru*. Marsyas, Praha 1994. ISBN 80-901275-7-6
- HRYCH, Ervín. *Velká kniha světového humoru*. Regia, Praha 2003. ISBN 80-86367-30-4
- CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté*. Torst, Praha 1992. ISBN 80-85639-00-9
- CHVATÍK, Květoslav. *Melancholie a vzdor*. Československý spisovatel, Praha 1992. ISBN 80-202-0347-8
- CHVATÍK, Květoslav. *Od avantgardy ke druhé moderně*. Torst, Praha, 2004. ISBN 80-7215-214-9
- *Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století*. František Šalé – ALBERT, Boskovice 2004. ISBN 80-7326-025-5
- KOSKOVÁ, Helena. *Hledání ztracené generace*. H&H, Praha 1996. ISBN 80-85787-93-8
- LADA, Josef. *Můj přítel Švejk*. NS Svoboda, Praha 1983. bez ISBN
- LANGER, František. *Byli a bylo*. Československý spisovatel, Praha 1971. bez ISBN
- MALEVIČ, Oleg Michajlovič. *Osobitost české literatury*. Malvern, Praha 2009. ISBN 978-80-86702-44-5

- MĚŠŤAN, Antonín. *Česká literatura mezi Němci a Slovany*. Academia, Praha 2002. ISBN 80-200-0751-2
- NIKOLSKIJ, Sergej Vasilijevič. *Dvě epochy české literatury*. Československý spisovatel, Praha 1986. bez ISBN
- NOVOTNÝ, Vladimír. *Problémy a příběhy*. Cherm, Praha 2001. ISBN 80-86370-06-2
- *O české satíře*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1959. bez ISBN
- PAPOUŠEK, Vladimír a kolektiv. *Dějiny nové moderny*. Academia, Praha 2010. ISBN 978-80-200-1792-5
- PYTLÍK, Radko. *Český kreslený humor XX. století*. Euromedia Group – Odeon, Praha 1988. bez ISBN
- PYTLÍK, Radko. *Toulavé house*. Mladá fronta, Praha 1971. bez ISBN
- PYTLÍK, Radko; JANKOVIČ, Milan. *Trn v zrcadle doby*. Panorama, Praha 1984. bez ISBN
- RICHTEROVÁ, Sylvie. *Slovo a ticho*. Československý spisovatel, Praha 1991. ISBN 80-202-0333-8
- RICHTEROVÁ, Sylvie. *Ticho a smích*. Mladá fronta, Praha 1997. ISBN 80-204-0662-X
- SLAVÍČKOVÁ, Miloslava. *Hrabalovy literární koláže*. Akropolis, Praha 2004. ISBN 80-7304-051-4
- TEIGE, Karel. *O humoru, clownech a dadaistech: Svět, který se směje*. Akropolis, Praha 2004. ISBN 80-7304-042-5

Internetové zdroje:

- PYTLÍK, Radko. *Strana mírného pokroku jde do voleb*. [cit. 25-01-2012]
- URL: http://radkopytlik.sweb.cz/hasek_ke_q.html
- URL: <https://www.facebook.com/> [cit. 16-12-2011]
- FISCHER, Petr. *Ted' už ležím v hrobě, ted' už je pozdě*. [cit. 25-01-2012]
- URL: <http://hn.ihned.cz/c1-20865580-ted-uz-lezim-v-hrobe-ted-uz-je-pozde>

7. RESUMÉ

Jaroslav Hašek was born on April 30, 1883 in Prague, where he spent his youth. During the time of his studies, he got to know with the anarchist movement and became a member. After he finished his degree, he started to travel a lot, from time to time as a vagabond, which became the strong inspiration for his later writing. In 1911, Hašek and his friend Eduard Drobílek established the Political party of gentle progress within the law. Four years later, he enlisted at Galician front. He stayed abroad even after the First world war was over. He came back to Prague in 1920, but he lived there just for a while because he moved to Lipnice nad Sázavou with his new wife who he met in Russia. In Lipnice nad Sázavou he started to write his only novel-Fateful adventures of good soldier Švejk but he wasn't able to finish it because he died unexpectedly on January 3, 1923. Anyway, his masterpiece is still vivid and this thesis is a proof of it.

Jaroslav Hašek is famous mainly for his Fateful adventures of good soldier Švejk but the aim of this thesis is to discover his humoristic stories.

In an introductory chapter, we focused on theoretical terms which can be useful in following chapters. The main terms are humor, comic and mostly absurd humor. Then we focused on Hašek's Political party of gentle progress within the law which is mentioned also in following chapter.

In second chapter, we analyzed Hašek's stories which are divided according to a certain topics, but we also discussed another aspects of Hašek's production, mainly comic which is mentioned in first chapter. We focused as well on Hašek's narrators.

In the final chapter, we tried to explore the successors of Hašek's literature tradition-Karel Vaněk, Zdeněk Matěj Kuděj a Bohumil Hrabal. We compared the masterpieces of these authors with Hašek and tried to confirm or deny the continuity with his work.